

Aleksandro Tarasevičiaus graviūrų ciklo daugiasluoksniškumas Fulgento Dryjackio liturginiame maldyne (1682)

Jolita Liškevičienė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

Dominikonų g. 15/1, LT-01131 Vilnius

jolita.liskeviciene@vda.lt

Straipsnyje plačiau nagrinėjama Vilniuje 1682 m. atspausdinta knygelė, kuri tiesiogiai susijusi su Vilniaus augustiniais. Tai katalikų Bažnyčios reikmėms skirtas augustinų vienuolio Fulgento Dryjackio parengtas maldynas lotynų ir lenkų kalbomis *Thesaurus sacratissimae vitae passionis pretiosissimi sanguinis D. n. Iesu Christi in augustissimo Missae sacrificio depositus* (*Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus švenčiausiojo gyvenimo, kančios ir brangiausiojo kraujo lobynas, sudėtas prakilniausioje Mišių aukoje*), gausiai puoštas išplėtotu šv. Mišių eigos grafikos ciklu, išraižytu dailininko Aleksandro Tarasevičiaus. Tyrime siekiama pasižiūrėti į šią knygą potridentinio pamaldumo aspektu ir išskleisti joje išspausdinto vientiso graviūrų ciklo daugiasluoksniškumą, liudijantį ne vien apie Vilniaus augustinus, bet ir kitas miesto bendruomenes, šv. Mišių eigą ir jų dalyvius.

Reikšminiai žodžiai: augustinai, augustinų vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčia Vilniuje, Fulgentas Dryjackis, Aleksandras Tarasevičius, grafika, XVII a. LDK dailė.

Šio straipsnio akiratyje yra viena nedidelė knygelė, išleista Vilniuje 1682 m. ir tiesiogiai susijusi su Vilniaus augustiniais. Tai Katalikų Bažnyčios reikmėms skirtas augustinų vienuolio Fulgento Dryjackio lotynų ir lenkų kalbomis parengtas maldynas. Lotyniškojo leidimo knyga – *The-saurus sacratissimae vitae passionis pretiosissimi sanguinis D. n. Iesu Christi in augustissimo Missae sacrificio depositus* (*Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus švenčiausiojo gyvenimo, kančios ir brangiausiojo kraujo lobynas, sudėtas prakilniausioje Mišių aukoje*)¹. Maldynas Vilniaus jėzuitų akademijos spaustu-vėje buvo išleistas ir lenkų kalba pavadinimu *Skarb żywota y krwi IEZUSA PANA z Oyców SS. w ofierze Mszy S. złożony przez W. O. Fulgentego Dryjackiego Augustiniana zeb.* a: 1682 w W. D. Soc: I.; vienas defektnis tų pačių metų laidos egzempliorius saugomas Ossolińskich nacionalinio instituto bi-bliotekoje Vroclave ir yra prieinamas skaitmeniniu būdu². Be mums žinomų šios knygos dviejų egzempliorių saugojimo vietų, galimai dar vienas knygos egzempliorius yra saugomas vienoje iš Ukrainos bibliotekų, nes kai kurias iliustracijas Ukrainos baroko grafikos tyrėjas Dmitro Stepovykas publikavo savo knygoje³. Kelios atminties institucijos taip pat saugo atskirus šio cik-lo grafikos raizinius, žinoma, kad Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje yra 22 pavienės knygos graviūros.

Be minėto senosios grafikos tyrėjo Dmitro Stepovyko, paskyrusio baroko graviūrai visą monografiją, kurioje plačiau nagrinėjama ir Aleksan-dro Tarasevičiaus kūryba, aptariamasis grafikos ciklas buvo kiek plačiau tyrinėtas ir lenkų mokslininkų. Kunigas Michałas Janocha paskelbė moks-lo publikaciją „Aleksandro Tarasevičiaus 1682 m. Vilniaus graviūrų ciklas „Sacrificium Missae“ liturginių-alegorinių „Vitae Christi“ ciklą kontekste“⁴, publikavo leidinio graviūras, identifikavo iliustracijų ikonografinius moty-vus ir žvelgė į jas kaip į atskirą Kristaus gyvenimo ciklą. Remdamasis maldy-no parengėjo augustino vienuolio Dryjackio citata „Viešpaties Jėzaus gyve-nimas žemėje buvo iškilmingiausia šv. Mišių auka. O tai dėl to, kad jis pats

1 Saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (L-17/3).

2 *Skarb żywota y krwi IEZUSA PANA z Oyców SS. w ofierze Mszy S. złożony przez W. O. Fulgentego Dryjackiego Augustiniana zeb.* A[nno] 1682 w W. D. Soc: I., <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/40453/edition/36668/content?&meta-lang=pl>.

3 Дмитро Степовик, *Українська гравюра бароко* (Київ: КЛІО), 2013.

4 Michałas Janocha, „Aleksandro Tarasevičiaus 1682 m. Vilniaus graviūrų ciklas „Sacrificium Missae“ liturginių-alegorinių „Vitae Christae“ ciklą kontekste“, in *Paveikslas ir knyga: LDK dailės tyrimai ir šaltiniai* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002), 81–105.

buvo Altorius, Bažnyčia, Kunigas ir Auka“, jis pagrindė ir šio ciklo vaizdinę raišką. Šie keturi reikšminiai žodžiai, anot jo, persmelkia viso ciklo raižinius. Tyrėjas pastebėjo raižinių universalumą, iškalbingumą ir konstatavo, kad „plastinis išradinumas ir dailininko erudicija gerokai pranoko autoriaus įnašą“ ir priėjo išvados, kad „šis kūrinys nusipelno daug išsamesnio monografinio veikalo“. Jo manymu, „biblinės-liturginės invencijos turtingumas, susijęs su aukštu meistriškumo lygiu, Tarasevičiaus ciklą daro plačiausiu ir teologiškai brandžiausiu vaizdų apie šv. Mišias traktatu Lietuvos ir Lenkijos naujųjų laikų ikonografijoje.“⁵

Grafinio ciklo plastinę kalbą ir galimus analogus pristatė Lenkijos mokslininkė Zuzanna Flisowska⁶, kuri šiame cikle įžvelgė tris šv. Mišių „klausymo“ būdus ir nurodė galimą Vakarų, konkrečiai Nyderlandų, grafikos mokyklos įtaką iliustracijų meninei raiškai, pateikdama vieną konkretų pavyzdį – Nukryžiuotojo atvaizdą iš jėzuito J. Davido knygos⁷. Nyderlandų grafikos pavyzdžiai kaip LDK grafikos šaltiniai buvo aptarti ir šio straipsnio autorės tyrime, įtraukiant ir plačiau aptariant Tarasevičiaus graviūrų ciklą Dryjackio maldyne⁸. Kiti autoriai mažiau tyrinėjo pačias iliustracijas ar jų autoriaus kūrybą, tačiau publikavo iliustracijas įvairių tyrimų kontekstuose⁹. Kai kurios atminties institucijos skelbia atskiras aptariamojo ciklo graviūras savo svetainėse ir pateikia platesnę menotyrinę jų analizę¹⁰.

Kiek platesnį liturginių maldynų tyrimą atliko Bergeno universiteto profesorius Henrikas von Achenas, kuris aptarė potridentines XVII a. liturgijai skirtas knygas ir pastebėjo, kad XVII–XVIII a. tinkamo dalyvavimo šv. Mišiose idealas buvo atsidavimas kenčiančiam Kristui, neatsiejamai

5 Ibid., 101.

6 Zuzanna Flisowska, „Biblical Typologies as Means of Visual Exegesis: The Case of Aleksander Tarasewicz“, *Ikonotheka*, 27 (2017): 157–169.

7 Ibid., 164.

8 Jolita Liškevičienė, „Illustrations in Plantin-Moretus Press Publications as a Resource for Local Artists“, *THEATRUM LIBRI: Book Printing, Reading and Dissemination in Early Modern Europe*, Collection of Articles (Vilnius: Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, 2022): 123–141.

9 Jacek Kowalski, *MISSA EST: Msza święta Panów Pasków* (Poznań: Dębogóra, 2019), iliustracijos publikuotos p. 121–122, 127, 135–136, 141–142, 145–146, 149–150, 155–156, 161–162, 169–170, 179–180, 187–188, 191–192, 195–196.

10 Apie atskirą šio ciklo iliustraciją žr.: Zuzanna Flisowska, *Biblijne rebusy podczas mszy*, žiūrėta 2024 m. sausio 11 d., https://www.wilanow-palac.pl/biblijne_rebusy_podczas_mszy.html.

susijęs su kiekvienu liturgijos žingsniu. Anot jo, XVII a. pasikeitė šv. Mišių knygų turinys, imta skatinti pasauliečius sąmoningai dalyvauti jose:

Potridentinėje epochoje pasauliečiams skirtos mišių knygos tapo savotiška Kristaus kančia, kaip savita pamaldumo praktika naudota aktyviam tikinčiųjų dalyvavimui, „sukonfigūruota“ pagal kunigo veiksmus mišių eigoje. Liturginės mišių knygos jungė Mišių eigą (*Ordo*) ir Kristaus kančią (*Passio*) į dvi vienos aukos dimensijas, kurios pagrindinis tikslas buvo padėti nuoširdžiai ir dėmesingai susitelkti į abi.¹¹

Šio straipsnio tikslas – aptarti šios maldaknygės išskirtinumą ir panagrinti joje esančių iliustracijų ciklą prasmų daugiasluoksniškumo aspektu, išryškinant ir patikslinant ne tik jų ikonografines prasmes, įrašus ir vaizdus, bet ir inspiracijos šaltinius. Taip pat plačiau pristatyti ir paanalizuoti dailininko Tarasevičiaus kūrybos principą pirmavaizdžių naudojimo aspektu, išryškinant šio ciklo išskirtinumą potridentinio bei augustiniškojo maldinumo ir Europos XVII a. potridentinių mišių ir maldų knygų kontekste.

Tipografinės leidinio ypatybės

Aptariamasis spaudinys išsiskiria iš kitų to laiko leidinių ypač nedideliu formatu (12°), o jo dydis nurodo ir jo paskirtį – galimybę nešiotis ir naudoti kasdieniam skaitymui ir maldai. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (toliau – LMA VB) saugomas vienintelis žinomas lotyniško leidimo knygos egzempliorius turi proveniencijas: Žyrovicų bazilijonų vienuolyno bibliotekos įrašą¹² ir Lietuvos stačiatikių dvasinės seminarijos bibliotekos lipdę¹³. Į LMA VB knyga pateko su bibliotekos rinkiniais, ji įtraukta į Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“.

11 Henrik von Achen, „Post-Tridentine Mass Attendance as Devotion to the Suffering Christ“, *Religions*, 13(7) (2022): 643, žiūrėta 2023 m. gruodžio 4 d., <https://doi.org/10.3390/rel13070643>.

12 Įrašai kirilika per kelis knygos puslapius: *Сия // Книга // 3 Библиотеки // Монастира // Жировицкаго // Чино // Стаго // Василия // Великаго // 1738 // Аппо // Подписана; kietviršių vidinėse pusėse: Bibliothec[ae] Zyrowienciensis BVM.* (įrašas p. 124–125).

13 Pirmojo viršelio vidinėje pusėje: *Библиотека Литовской // Духовной Семинарии // Зала Б // Шкафъ 1 // Полка 10 // Место 73.*

1. Lotyniškos laidos knygos *Thesaurus...* antraštinis lapas, Vilnius, 1682

Title page of the Latin edition of the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

LDK sostinėje XVII a. leisti spaudiniai neretai turėdavo du kalbinius variantus – lotynišką ir lenkišką, kurie dažniausiai nežymiai skirdavosi. Abu kalbinius variantus turi ir aptariamasis spaudinys, tad verta juos trumpai palyginti. Lenkiškas knygos leidimas yra kiek platesnis ir turi papildomų maldų rinkinį bei Švč. Mergelės Marijos Paguodos brolijos, veikusios prie Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios, aprašymą; tad maldynėlis svarbus ir kaip vienuolijos pažinimo šaltinis, liudijantis apie pirmuosius šios bažnyčios veiklos metus Vilniuje. Leidinys skiriasi ir tipografinė išvaizda. Lenkų kalba publikuotos knygos antraštė puikiai įsikomponuoja į jai numatytą dekoratyvų medžio raižinio rėmelį, viršuje ir apačioje vainikuotą angelų galvute su sparneliais, tuo tarpu lotyniškos versijos antraštė visai netelpa į tos pačios kompozicijos dekoratyvų rėmą, raidės yra atspaustos ant jo ir atrodo kaip spaudos brokas [1 il.]. Antraštinių lapų palyginimas leidžia manyti, kad šis rėmelis buvo parengtas lenkų kalba spausdintai knygai, kuri skiriasi nuo lotyniškosios savo sudėtimi ir iliustracijų kiekiu. Norėtusi atkreipti

dėmesį į lenkų kalba LDK XVII a. leistas knygas. Jos buvo skirtos platesnei auditorijai, ypač moterims, kurios dažniausiai skaitydavo tik šnekamąja, t. y. lenkų kalba¹⁴. Lotyniškas variantas yra trumpesnis, su dedikacija karalaičiui, Lenkijos karaliaus ir LDK didžiojo kunigaikščio Jono III Sobieskio vyriausiam sūnui, Jokūbui Liudvikui Sobieskiui. Ši dedikacija galbūt užtikrino leidinio paramą ir graviūrų ciklo atsiradimą. Tuo tarpu lenkiškame leidime dedikacijos nėra, bet yra žymiai daugiau maldų: knygoje yra papildoma atskirai numeruota dalis, skirta Paguodos brolijai (*Bractwa Pocieszennia*) prie Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios apibūdinti, maldoms ir jų eigai aprašyti (126 p. apimties), ir papildomas nenumeruotas priedas (20 p. apimties) – maldos prie šv. Mikalojaus Tolentiniečio paveikslo. Leidimas lenkų kalba turi ir papildomas graviūras Liublino paveikslo *Kristus, nešantis Kryžių* (p. 72), *Pietos* paveikslo altoriuje (p. 108) ir *Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios* paveikslo altoriuje Šv. Martyno bažnyčioje Varšuvoje atvaizdus (p. 214), kurie atspindi augustinų vienuolių gerbtus paveikslus Lenkijos Karalystėje.

Maldyno tekstas iš esmės yra Bažnyčios tėvų, daugiausia šv. Augustino, citatų rinkinys, jų paskirtis – apmąstyti ir susieti jas su Kristaus gyvenimu ir šv. Mišių eiga. Jame pateikti trys šv. Mišių klausymo būdai (*modus*) su gausiomis maldomis, viena dalis skirta Švč. Mergelei Marijai. Knygą sudaro potridentiniai liturginiai ir kiti pamaldumo tekstai, Marijos Loreto litanija, septynios atgailos psalmės, mažosios Marijos valandos ir dabar jau nebevartojamos „Marijos Ramintojos valandos“, glaudžiai susijusios su to laiko maldingumu ir tradiciškai bažnyčioje gerbtu Švč. Mergelės Marijos Ramintojos paveikslu. Maldyne taip pat pateikiamos maldos įvairiomis progomis, liturginis kalendorius. Dryjackis rekomenduoja mišių metu kalbėti rožinį, Marijos valandas ir kitas maldas, prisiminti Jėzaus gyvenimo įvykius ir sąmoningai dalyvauti pačiose mišiose.

Knygos sudarytojo biografijos eskizas

Tekstus maldynui parengė ir surinko augustinų eremitų vienuolis Fulgentas Dryjackis (*Dryacki*). Apie šį asmenį žinome palyginus nedaug, tačiau kelios iškalbingos detalės leidžia suprasti, kad jis buvo neeilinė

14 Apie moterų skaitymą lenkų kalba plačiau žr.: Radosław Grzeškowiak, *A Guide to the Heavens. The Literary Reception of Herman Hugo's Pia Desideria in the Polish-Lithuanian Commonwealth* (Leiden: Brill, 2024), 33–35.

asmenybė. Kurį laiką gyveno Lenkijos Pamario Choinicės augustinų eremitų vienuolyne¹⁵, kuriame 1660–1662 m. ėjo prioro pareigas. Apie tai liudija jo parengta ir Gdanske išleista nedidelės apimties knyga apie naujai kanonizuoto augustinų vienuolio ir Valensijos arkivyskupo Tomo Vilanoviečio gyvenimą *Żywot Świętego Thomasza a Villa nowa* (Gdanskas, 1661)¹⁶. Po dedikacija Dryjackis pasirašė kaip tėvų augustinų Choinicės vienuolyno prioras. 1667 m. rugpjūčio 31 d. tarp Prūsijos ir Lenkijos atsirado politinė skirtis – siena, tad lenkų vienuoliai, tarp jų ir Dryjackis, pasitraukė iš Choinicės¹⁷. Kurį laiką dirbo Krokuvos augustinų vienuolyne, vedė vienuolyno kroniką, vertė Bažnyčios tėvų raštus, rašė Augustinų eremitų ordino istoriją, kuri saugoma Nacionaliniame archyve Krokuvoje¹⁸. Yra ir daugiau jo rankraštinio palikimo¹⁹, vėliau buvo publikuota viena jo parengta knyga²⁰.

- 15 Choinicė (Conitz, Konitz) – tai pietų Prūsijos vietovė, kurioje nuo XIV a. buvo įsikūrę augustinų vienuoliai. Karų su švedais metu vienuolijos ir bažnyčios kompleksas buvo gerokai suniokotas, vėliau atstatytas ir ypač išsiplėtė po 1660 m. Olivos taikos, jame veikė noviciatas, o atsakingas vyresniojo (prioro) pareigas ėjo ir Fulgentas Dryjackis. Pagal: H. Eysenblätter, „Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Nordosten Deutschlands (Neumark, Pommer, Preussen)“, in *Altpreuussische Monatsschrift neue Folge. Die Neuen Preussischen Provinzial-Blätter fünfte Folge*, Herausgegeben von Rudolf Reicke und Ernst Wichert (Königsberg in Pr.: Verlag von Ferd. Beyer's Buchhandlung, 1898), 376.
- 16 Fulgenty Dryjacki, *Żywot Świętego Thomasza a Villa nowa, Arcypiscupa Walenskiego jałmużnika wielkiego, Zakona Braci Eremitow Augustina S. [...]*, przez W. X. Fulgentego Dryjackiego, Przeora klasztoru Chojnickiego, R. P. 1661 (Gedani, Typis Philippi Christiani Rhetii, 1661). Nedidelės apimties (21 p.) knyga puošta keliomis iliustracijomis, o po antraštinio lapo yra įklijuotas vario raižinio palaimintojo portretas vienuolijos fone.
- 17 Eysenblätter, „Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Nordosten Deutschlands“, 376.
- 18 Paminėtas kaip kronikos autorius; Archiwum Narodowe w Krakowie (Nacionalinis archyvas Krokuvoje, toliau – ANKr), rkps Aug. 24, l. 133; F. Dryjacki, *Kronika Braci Eremitów św. Augustyna wielkozakonnego ojca i patriarchy a Kościoła Chrystusowego doktora, z ksiąg jego własnych i z innych poważnych kościelnych pisarzów, jak z Baroniusza, Onuphriusa, Korneliusza, Kruseniusza, tegoż zakonu braci autographów i Pisma św. Doktorów oraz z przybranyymi różnych prowincji dziełami na polskie krótcie tłumaczona, zebrana i opisana*, ANKr, rkps sygn. Aug. 21.
- 19 [Fulgenty Dryjacki, *Horologium chronologiae climacteriae*], *Kronika dziejów świata starożytnego Europy, Polski oraz zakonu augustianów i ich prowincji w Polsce do r. 1700*, ANKr, rkps sygn. Aug. 24.
- 20 [Fulgenty Dryjacki], *Zywot Pobożny Sługi Bożego B. Izaiasza Bonera. Pisma Świętego Doktora, Zakonu Pustelników Augustyną S. Prowincyi Polskiej, w Konwencie Krákovskim, przy Kosciele Kátázyzny S, z wielu Authorow zebrany A teraz swiezo za staraniem pewnego Augustynana Przedrukowany. [...]* (W Krakowie: w Drukarni Michála Iozefa Antoniego Dyászewskiego I. K. M. Typografa, R. P., 1760).

Žinoma, kad Fulgentas Dryjackis į Vilnių atvyko iš Krokuvos, 1673 m. sausio 4 d. Lenkijos augustinų provincijolui Mikalojui Dobrocieckiui jį paskyrus Vilniaus augustinų vyresnioju, kaip „religiosus exemplarissimus, prudens et solers“ („pavyzdingiausias, protingas ir rūpestingas vienuolis“)²¹. Vilniuje jis rūpinosi naujojo vienuolyno steigimo reikalais²². Apie augustinų kūrimosi Vilniuje sunkumus liudija ir kiti įrašai: 1675 V 08 suteiktas naujo provincijolo leidimas Fulgentui Dryjackiui likti Vilniuje ir prašyti žadėtos paramos [konvento kūrimuisi]. 1675 VI 23 Vilniaus vyskupas nominatas Mikalojus Steponas Pacas leido jam rinkti išmaldą vienuolyno naudai Vilniuje ir jo apylinkėse. 1679 m. Dryjackis minimas kaip Lenkijos provincijos definitorius (t. y. vienas iš kelių provincijolo patarėjų), skiriamas Vilniaus „prezidentu“ (t. y. mažesnės už įprastinį konventą vienuolių bendruomenės vyresnioju)²³. Vilniaus augustinų bendruomenės vyresnioju („prezidentu“) buvo ir 1682 metais²⁴.

Jo pavardę randame dviejose aptariamo maldyno vietose – iliustruotame antraštiniame lape ir vyskupo Mikalojaus Slupskio Vilniuje 1681 m. rugpjūčio 17 d. išduotoje aprobatoje, taip pat – dedikacijoje karalaičiui, po kuria jis save įvardijo kaip „Augustianus Erem P. P. Diffinitor, et Fundationis Vilnensis Pr.“ („Tėvų augustinų eremitų definitorius ir Vilniaus fundacijos tėvas“). Taigi Dryjackis ne tik rūpinosi vienuolijos steigimo darbais, bet ir buvo maldyno rengėjas ir sumanytojas.

1685 m. Dryjackis jau buvo tituluojamas prioru – vadinasi, Vilniaus augustinų bendruomenė jau buvo išaugusi iki normalaus konvento. Kada jis paliko Vilnių, nežinome. Mirusiųjų minėjimo knygoje yra išlikę du įrašai, liudijantys apie šio darbštaus vienuolio mirtį: 1700 V 05 teologijos bakalauras Fulgencijus Driackis mirė Čalicuose (?) / 1713 V 05 viceprioras

21 Šiuos ir kitus šio asmens gyvenimo faktus liudija Krokuvos nacionaliniame archyve saugomos augustinų rankraštinės knygos: *Lenkijos augustinų provincijos mirusiųjų minėjimo knyga – Anniversarium quotidianum* (Aug. 88) ir *Liber propositionum* (Aug. 38), kurios nuorašais pasidalijo istorikas Liudas Jovaiša. Nuoširdžiai dėkoju jam už žinių pasidalijimą, taip pat ir už šio straipsnio pastabas, įžvalgas ir patikslinimus.

22 Tojana Račiūnaitė, Vilniaus augustinų vienuolyno statinių ansamblio Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios (u. k. Kultūros vertybių registre 1093) interjero ir jame buvusių meno kūrinių menotyriniai tyrimai, [rankraštis] (Vilnius, 2020), 6; Viktoras Gidžiūnas, „Augustinjonai Lietuvoje“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 4 (Roma, 1968): 305–319.

23 ANKr, Aug. 38 (*Liber propositionum*), 105.

24 Ibid., 587, 589–590.

Fulgencijus Dryackis mirė Varšuvoje²⁵. Bent vienas iš šių įrašų yra taikytinas vilniečiui augustinų vienuoliui Fulgentui Dryjackiui, tačiau kuri informacija yra teisinga, iš šių duomenų sunku pasakyti. Tik aišku, kad vienuolis tikrai dirbo prie aptariamojo leidinio, greičiausiai jis ir buvo teologinės raizinių koncepcijos (programos) autorius²⁶.

Graverio Aleksandro Tarasevičiaus kūriniai

Aptariamo leidinio išskirtinumas – iliustruotas vario raizinių ciklas, sukurtas Vilniaus graverio Tarasevičiaus. Ciklas ištisinis, vaizduoja šv. Mišių eigą, susietą su Kristaus gyvenimu, jo kančia ir sujungtą su Senojo Testamento (toliau – ST) knygų įvykiais. Iš viso maldyne yra atspausiti 43 vario raiziniai, iš jų 39 sudaro aptariamą liturginį alegorinį šv. Mišių eigos ciklą. Kiti keturi ne ciklo raiziniai papildo maldyną augustinėskomis nuorodomis: Šv. Augustinas su *Arma Christi*, šv. Monikos dirželio atsiuntimas, Krokuvos augustinų Šv. Kotrynos Aleksandrietės bažnyčioje iki šiol tebesančios Švč. Mergelės Marijos Ramintojos su Vaikeliu bei šventaisiais Augustinu ir Mikalojumi Tolentiniečiu stebuklais garsėjusios freskos atvaizdas (p. 48) bei Varšuvos Sopulingosios Švč. Mergelės Marijos altorius su angelais, laikkančiais *Arma Christi* šonuose, ir dviem priešais altorių klūpančiais augustinų vienuoliais iliustracija.

Vario raizinių autorius, vienas žymiausių Lietuvos baroko dailininkų Aleksandras Tarasevičius, gimė apie 1650 m. Gluske (dab. Baltarusija). Pirmasis jo žinomas signuotas kūrinys buvo sukurtas 1672 metais. 1678–1688 m. gyveno ir kūrė Vilniuje, vėliau pasitraukė į Pečiorų Lauros vienuolyną Kijeve, tapo stačiatikių vienuoliu, vadovavo naujai įkurtam spaudos centrui, gyveno vienuolinį gyvenimą, ten ir mirė (1727 06 12)²⁷. Aptariamame maldyne dailininkas pasirašė po dviem – šv. Augustino ir šv. Monikos dirželio perdavimo – iliustracijomis jam įprasta signatūra: *Alex. Tarasewicz sculp.* [2 il.]. Literatūroje jo kūryba daugiausia buvo siejama su Augsburgų raizybės mokykla, tačiau šis tyrimas rodo kitus šio ciklo inspiracijos

25 ANKr, Aug. 88, *Anniversarium quotidianum*, 133.

26 Skirtingai nei mano M. Janocha, kuris savo publikacijoje, nenurodydamas šaltinio, teigia, kad rengiant graviūrų ciklą publikacijai F. Dryjackis jau buvo miręs; Janocha, „Aleksandro Tarasevičiaus 1682 m. Vilniaus graviūrų ciklas“, 98.

27 Jolita Liškevičienė, „Tarasevičius Aleksandras“, in *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. I, XVI–XVIII a. (Vilnius: LKTI, 2005), 253–255.

3. François Mazot veikalo *Le tableau de la croix représenté dans les ceremonies de la Ste. Messe...* antraštinis lapas, Paris: F. Mazot, 1651

Title page of François Mazot's work *Le tableau de la croix représenté dans les ceremonies de la Ste. Messe ...* (Paris: F. Mazot, 1651)

mūsų Išganytojo kančia.²⁹ Iliustracijomis jungiama Mišių eiga su Kristaus kančios keliu, kartu įtraukiant ir įvairius dalyvius, reikalingus geriau suprasti jas. Tais pačiais metais Prancūzijoje pasirodė panašus Paryžiuje veikusio spaudėjo François Mazot veikalas *Le tableau de la croix représenté dans les ceremonies de la Ste. Messe ensemble le tressor de la devotion aux de la devotion aux souffrances de N. S. I. C. le tout enrichi de belles figures* (Kryžiaus [ir kančios] atvaizdai šv. Mišių apeigose, kartu su pamaldumo Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus kančiai lobynu, praturtinti puikiomis [šventųjų] figūromis, Paris: F. Mazot, 1651–1653) [3 il.]. Jis buvo daug platesnis ir sudėtingesnis už savo flamandišką analogą vaizdų (98 iliustracijos) ir papildomų tekstų atrankos požiūriu. Panašų maldyno principą pasiūlė ir kunigas Jodocus Andries, išleisdamas maldų knygą su tokio pat pobūdžio 40 graviūrų ciklu – šv. Mišių eigos ir Kristaus kančios iliustracijomis³⁰. Akivaizdu, šiomis knygomis sekė daugelis raizytojų, taip pat galimai panašaus pobūdžio veikalais

29 Achen, „Post-Tridentine Mass Attendance as Devotion to the Suffering Christ“, 11.

30 [Andries Joost], *Het ander Gedurigh Kruys Iesv Christi van't Eynde sijns Levens, tot het Eynde des Werelds. de Ghedurighe Offerande der Misse* (Antwerpen: Cornelis Woons, 1652).

4. Iliustracija iš François Mazot veikalo *Le tableau de la croix représenté dans les ceremonies de la Ste. Messe...*, Paris: F. Mazot, 1651, 25

Chapter head illustration of François Mazot's work *Le tableau de la croix représenté dans les ceremonies de la Ste. Messe ...* (Paris: F. Mazot, 1651), 25

rėmėsi ir mūsų aptariamas dailininkas, kurdamas Kristaus gyvenimo scenas. Jose originaliai sujungiamos dvi nusistovėjusios tradicijos. Pirmoji – tai Kristaus kančios slėpinių apmąstymai, žinomi iš to laiko kūrinii: Pseudo Bonaventūros *Meditationes vitae Christi*, Ignaco Lojolos *Dvasinių pratybų*, Tomo Kempiečio ir kitų XVI–XVII a. išleistų sielovadinių veikalų. Šie spaudiniai yra saviti vaizdų su maldomis rinkiniai, iliustruojantys Mišių eigą ir besisiejantys su Kristaus kančios keliu. Pavyzdžiui, Mazot veikale didžiausią iliustruotą seriją sudaro 35 iliustruoti dviejų puslapių atvartai (iš viso 70 raizinių), skirti šv. Mišių eigai ir atskiroms maldoms į šventuosius. Kiekvieno atvarto dešinėje pusėje yra iliustracijos su maldomis lotynų ir prancūzų kalbomis, užrašytos tarp dviejų šventųjų atvaizdų, o šalia, kairėje pusėje, vaizduojamas tam tikras šv. Mišių aukos momentas. Konkretus šv. Mišių momentas taip pat išplečiamas atitinkamu epizodu iš Kristaus kančios kelio viršuje, savitame debesyje. Taigi tuo pačiu metu galime matyti

atskirus lygmenis – konkretų Mišių eigos momentą, Kristaus gyvenimo epizodą ir maldą, tai dar papildo atskirų šventųjų atvaizdai ir su jais susijusi citata [4 il.]. Pats knygos principas – keli skaitymo ir matymo lygmenys, kai joje kartu aiškinama, iliustruojama, susiejami kunigo judesiai su vizualiai perteikta scena ir malda iš Biblijos. Šių leidinių tikslas – įtraukti katalikų tikinčiuosius sąmoningai dalyvauti Mišiose. Tinkamai dalyvauti jose reiškė sutelkti dėmesį į Eucharistijos šventimą prie altoriaus, kartu praktikuojant pamaldų atsidavimą kenčiančiam Kristui, taip „trinant ribas tarp dalyvavimo formalioje liturgijoje ir asmeninio pamaldumo patyčių.“³¹ Tokio tipo mišių knygos, pasitelkiant paaiškinimus, aprašymus, vaizdus ir pamaldžios praktikos pavyzdžius, buvo siekiama ugdyti tinkamą dalyvavimą šv. Mišiose, kuris tapo itin svarbus po Tridento susirinkimo ir jo paskatintų reformų. Taigi tokie maldynų vaizdai tapo tikrais „Kristaus Kryžiaus kelio vaizdais“. Šios maldų knygos atskleidžia potridentinį „sąmoningo“ tikinčiojo dalyvavimo mišiose pavyzdį kaip svarbiausią pamaldumo praktiką (*praxis pietatis*), į kurią galėjo įsitraukti visi tikintieji³². Kaip pastebėjo Frédéricas Cousinié, šio tipo traktatuose:

siūlomos „temos“ dažniausiai sutampa su šv. Mišių metu vykstančių meditacijų temomis, jas iliustruojančios graviūros artimos vaizdams, kuriuos randame Kryžiaus kelio graviūrose, arba panašios meditacijos, sutrumpintos iki elementarios maldos, siūlomos lydinčiuose tekstuose. Apskritai šie tekstai atspindi tą katalikiškosios reformos tendenciją, kuri, nepaisant didelio Romos ir katalikų hierarchijos pasipriešinimo XVII a., pirmenybę teikė kolektyvinio ir aktyvaus dalyvavimo Mišiose idealui.³³

Šių knygų daugybė pakartotinių leidimų arba panašios struktūros naujųjų kūrimas rodo didelį jų aktualumą, o kartu siekiama jas padaryti prieinamas tikintiesiems, leidžiama daug jų su vertimais į šnekamąsias kalbas. Tarkim, 1683 m. Miunchene buvo išleistas aptartos François Mazot knygos vertimas į vokiečių kalbą su augustinų pamokslininko Fortunato Faberio

31 Achen, „Post-Tridentine Mass Attendance as Devotion to the Suffering Christ“, 12.

32 Ibid.

33 Frédéric Cousinié, „Images et méditation au XVIIe siècle“, in *Collection „Art & Société“* (Renne: Presses universitaires de Rennes, 2008).

tekstu³⁴. Imituojant originalų Mazot leidinį, šiame kūrinyje taip pat komponuojami dvipusiai atvertimai, skirti žiūrėti ir skaityti kartu kaip vieną visumą.

Mūsų aptariamas Vilniuje spausdintas leidinys yra sudarytas panašiu principu. Pagrindinę pasakojimo dalį sudaro įvaizdintas 39 liturginių šv. Mišių eigos iliustracijų ciklas, šv. Mišios celebruojamos pagal potridentinį suvienodintą Pijaus V mišiola³⁵. Lyginant su pirmtakais, vaizdų ciklas yra panašus. Kai kurios dalys sutampa; panašiai vaizduojama šv. Mišių eiga, nors kai kur nežymiai skiriasi. Vilnietiškojo ciklo graviūrų siužetuose šv. Mišių eiga derinama su Kristaus gyvenimo ir mirties epizodais (skirtingai nuo anksčiau aptartųjų, kuriuose šv. Mišių eiga buvo derinama tik su Kristaus kančios keliu). Šis ciklas praplečiamas iliustruotu ST epizodu – taigi teologinis dėmuo čia yra žymiai platesnis nei minėtuose Nyderlandų ir prancūzų variantuose. Vilnietiškajame *Jėzaus Kristaus gyvenimo, kančios ir brangiausiojo kraujo lobyne, sudėtame prakilniausioje Mišių aukoje* dailininkas stengėsi daugiau dėmesio skirti architektūrai, puošniam bažnyčios interjerui, altoriams, kunigui ir dalyviams, kurie yra pakviesti dalyvauti šv. Mišių aukoje. Jau pirmoje iliustracijoje tarsi nurodoma, kad altorius yra Kristaus gyvenimas, nes paveiksluose pasakojama jo gyvenimo istorija, pro langą matomas, nišoje ar ant sienos kabantis paveikslas yra simbolinė, alegorinė arba tiesioginė nuoroda į ST, praplečianti patį Kristaus gyvenimo pasakojimą.

Taigi vilnietišskasis graviūrų ciklas ir pats maldynas yra panašus į pirmtakus, bet kartu originaliai perteiktas katalikų maldingumo su augustiniskomis nuorodomis pavyzdys, puikiai įsiterpiantis į to laiko Europos tokio tipo maldynų kontekstą.

34 Fortunatus Faber (1664–1695), *Hochschätzbarer Seelen Ehren Thron: das ist Ein wahrhafftes Formular, oder allbewerteste Richtschnur ... die Seel in disem wanderstand, und jenem Vatterland in allweg sicher zu stellen* (Munich: Michael Wening, 1683).

35 Tridento susirinkimo reforma palietė ir šventųjų bei liturginių tekstų sritį, kurioje iki tol vyravusią įvairovę pakeitė vieningas, visai Bažnyčiai privalomas standartas: 1568 m. buvo išleistas Romos breviorius, 1570 m. – Romos mišiolas (abu leidiniai parengti popiežiaus Pijaus V rūpesčiu), o 1592 m. – oficiali katalikiška Šv. Rašto lotynų kalba (Vulgatos) versija, pavadinta popiežių Siksto V ir Klemenso VIII vardu. Potridentinis liturginių tekstų standartizavimo darbas buvo faktiškai užbaigtas parengus Romos apeigyną (*Rituale Romanum*). Pagal: Liudas Jovaiša, „Prieš 400 metų išleistas Romos apeigynas“, *Magnificat* (2014 06).

Nyderlandų graviūros – liturginių kūrinių LDK pirmavaizdžiai

Aptariant Tarasevičiaus graviūrų ciklą, reiktų išskirti teksto ir vaizdo jungties svarbą ir embleminį (alegorinį) liturgijos vaizdavimą, kuris buvo pagrįstas žymiausių to meto teologų ir rašytojų. Prieš pradėdant aptarti konkrečias iliustracijas, norėtusi paminėti dar vieną svarbų reiškinį – graviūrų funkcionavimą ir jų įtaką visam dailės ir kultūros laukui. Akivaizdu, kad ražiniai pradėjo gausiai cirkuliuoti tarp miestų ir regionų, spartindami meninius ryšius, keitimąsi informacija ir dailės ikonografija. Neabejotinai grafikos centru tapo Antverpenas, kuriame kūrė tokios garsios dailininkų šeimos kaip Wierixai, Collaertai, Galle'ai ir Sadeleriai, išplėtoję vario ražybą ir kūrę ištisas grafinių ciklų serijas. XVII a. pirmoje pusėje jų darbai sulaukė didžiulio tarptautinio populiarumo ir paplito po visą Europą. Jų įtaka apėmė ir Abiejų Tautų Respubliką suteikiant galimybę vietos menininkams ne tik susipažinti su Vakarų menu, bet ir naudoti ar pritaikyti savo aplinkoje aukštos meninės kokybės spaudinius³⁶. Antverpenas, kaip grafikos centras, be abejo, suvaidino didžiulę reikšmę graviūrų kūrybos ir platinimo procese, nes šio miesto menininkai, bendradarbiaudami su teologais, ypač su jėzuitais ir to meto mokslo centrais, parengė ir išraižė išplėtotus conceptualius, teologiskai pagrįstus ir Šv. Raštu paremtus vaizdo ir teksto junginius – Kristaus ir Marijos, Bažnyčios tėvų, kankinių, atsiskyrėlių, šventųjų ir kitų asmenų gyvenimo ir stebuklų grafinius lakštus, emblemines knygas. Ypač didelę ir reikšmingą įtaką padarė Plantenų spaudiniai³⁷. Žinome, kad, Moretui I vadovaujant spaustuvei nuo 1589 iki 1610 m., beveik pusę visos produkcijos sudarė religiniai spaudiniai, jų buvo atspausa net 345 pavadinimų knygos³⁸. Taigi liturginė spauda lyderiavo ir buvo įgijusi aukštą spaudos kokybinę ir meninę išvaizdą.

Vienas ryškiausių bendradarbiavimo ir produkcijos gamybos grandinėje „autorius–rašytojas–leidėjas“ pavyzdžių buvo jėzuitų pamokslininko ir apologeto Jano Davido SJ (1546–1613), rašytojo Theodoro Galle'o (1571–1633) ir leidėjo Balthazaro Moreto (1574–1641) trijulė.

36 Liškevičienė, „Illustrations in Plantin-Moretus Press Publications as a Resource for Local Artists“, 123–141.

37 Karen Lee Bowen, *Christopher Plantin's Books of Hours: Illustration and production*, ser. Bibliotheca Bibliographica Neerlandica, vol. XXXII (Nieukoop: de Graaf Publishers), 1997.

38 Pagal: Dirk Imhof, *Jan Moretus and the Continuation of the Plantin Press. A Bibliography of the Works published and printed by Jan Moretus I in Antwerpen (1589–1610)* (Leiden: Brill, 2014), XLIII, 2 lentelė.

5. J. Davido SJ knygos *Veridicus Christianus* antraštinis lapas, Antverpiae: Ex Officina Plantiniana, 1601

Title page of J. David SJ's book *Veridicus Christianus* (Antverpiae: Ex Officina Plantiniana, 1601)

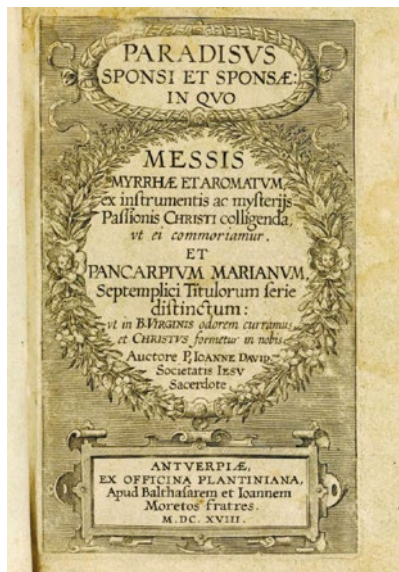
1601–1610 m. jie sukūrė ir išleido keturis embleminių (alegorinių) knygų su vario raižiniais ciklus, kurie buvo vizualiai novatoriški ir teologiškai pagrįsti, šios viena į kitą savo turiniu panašios knygos išsiskyrė sudėtinga teksto ir vaizdo sąranga ir padarė didžiulę įtaką visos Europos dailei. Tai keliakalbiai graviūrų su paaiškinimais ciklai: *Veridicus Christianus*³⁹ (*Tiesiakalbis krikščionis*, 1601) su 100 graviūrų [5 il.], *Occasio Arrepta Neglecta* (*Pagauta ir praleista proga*, 1605)⁴⁰ su 12 iliustracijų, veikalas *Paradisus Sponsi et Sponsae* (*Jaunikio ir nuotakos rojus*, 1607)⁴¹, kurį sudaro dvi dalys po 50 graviūrų, pirmoji *Messis myrrhae et aromatum* (*Miros ir prieskonių derlius*), skirta Kristaus kančios apmąstymui, antroji *Pancarpium Marianum* (*Marijos skydas*) – Mergelei Marijai ir jos titulams [6 il.]. Ši dviejų atskirų dalių knyga yra laikoma vienu sėkmingiausių XVII a. flamandų devocinės literatūros kūrinių⁴². Knyga *Duodecim Specula* (*Dvylika*

39 *Veridicus Christianus*: Auctore P. Ioanne David, Sacerdote Societatis Iesu (Antverpiae: Ex Officina Plantiniana, M.DCI [1601]).

40 *Occasio Arrepta Neglecta* (1605).

41 *Paradisus Sponsi et Sponsae: in quo Messis Myrrhae et Aromatum, ex instrumentis ac mysterijs Passionis Christi colligenda, ut ei commoriamur. Et Pancarpium Marianum, Septemplici Titulorum serie distinctum: ut in B. Virginis odorem curramus, et Christus formetur in nobis. Auctore P. Ioanne David, Societatis Iesu Sacerdote* (Antverpiae: Ex Officina Plantiniana, M.DC.VII [1607]).

42 Anne-Katrin Sors, *Allegorische Andachtsbücher in Antwerpen. Jan Davids Texte und Theodor Gallés Illustrationen in den jesuitischen Buchprojekten der Plantiniana* (Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2015), 104.

6. J. Davido SJ dviejų dalių knygos *Paradisus Sponsi et Sponsae* ir *Pancarpium Marianum* antraštinis lapas, Antverpiæ: Ex Officina Plantiniana, 1607, *Archive.com*

Title page of J. David SJ's two-part book *Paradisus Sponsi et Sponsae* and *Pancarpium Marianum* (Antverpiæ: Ex Officina Plantiniana, 1607)

7. Jeronimo Natalio knygos *Adnotationes et meditationes* antraštinis lapas, Antverpiæ: Ex Officina Plantiniana, 1607

Title page of Hieronymus Natalis's book *Adnotationes et meditationes* (Antverpiæ: Ex Officina Plantiniana, 1607)

*veidrodžių*⁴³, 1610), iliustruota 12 vario graviūrų, užbaigė šių autorių bendradarbiavimą. Minėtos knygos turėjo vaizdo ir teksto jungtį, sukurtos atliepiant religinę potridentinę reformą ir siekiant vaizdą susieti su tekstu, jį paaiškinti ir pagrįsti. Jos plito visoje Europoje ir buvo naudojamos ne vien kaip teologinė aiškinamoji ar didaktinė edukacinė priemonė, bet ir kaip sektini dailės kūriniai ar pirmavaizdžiai⁴⁴.

Be šio paminėto teologo, ryškus dar vienas autorius – ispanų jėzuitas Jeronimas Nadalis (1507–1580), kuris paties Ignaco Lojolos prašymu parengė „dvasiniam mąstymui“ skirtą veikalą *Adnotationes et meditationes in*

43 *Duodecim specula Deum aliquando videre desideranti concinnata, Auctore P. Ioanne David, Societatis Iesu Sacerdote* (Antverpiæ, Ex Officina Plantiniana, M.DC.X [1610]).

44 Sors, *Allegorische Andachtsbücher in Antwerpen*, 45–138.

Evangelia (*Evangelijų komentarai ir mąstymai*)⁴⁵. Profesionaliai Maarteno de Voso pieštos ir brolių Wierixų dirbtuvėse raižytos 154 vario graviūros apima Kristaus gyvenimo ciklą ir savitai komentuoja visų metų sekmadienių ir kiekvienos gavėnios dienos Evangelijos skaitinius pagal naujai išleistą Romos mišiolą. Raižinių ciklą pradeda iliustracija *Evangelicae Historiae Imagines* (*Evangelijos istorijos atvaizdai*)⁴⁶, kurioje vaizduojamas Kristus, rodantis savo žaizdas [7 il.]. Knyga sukurta tam, kad palengvintų studijuojantiems jėzuitams apmąstyti Jėzaus gyvenimą, kančią ir jo prisikėlimą. Leidinys susilaukė didelio populiarumo ir netrukus raižiniai tapo pavyzdžiu dailės kūriniams, o leidinį kaip ikonografijos pavyzdį į keliones imdavo jėzuitų misionieriai⁴⁷.

Matysime, kaip šiomis knygomis naudojosi Vilniuje dirbęs dailininkas Tarasevičius, išmaniai rinkęsis jam reikalingų siužetų provaizdžius ir dėliojęs juos į savo kuriamas iliustracijas.

Graverio Aleksandro Tarasevičiaus kūrybos principas: pirmavaizdžio ir iliustracijos santykis

Grįždami prie vilnietiškojo Mišių ciklo, aptarkime, kaip graveris Tarasevičius kūrė iliustracijas ir kokiais pirmavaizdžiais rėmėsi. Dėliodamas Mišių ciklą – Kristaus gyvenimo ir mirties siužetus, dailininkas pasakojimą knygoje konstruoja chronologiniu principu, kaip įprasta matyti grafiniuose cikluose: pradedama nuo Marijos, Kristaus Motinos, gyvenimo pasakojimų ir baigiama Šventosios Dvasios atsiuntimo (Sekminių) siužetu. Tuo tarpu ST įvykiai šiame cikle yra įterpiami remiantis kitokio pobūdžio principais, dažniausiai konceptualiais argumentais ar metaforine analogija, tad kartais yra sunku nuspėti sumanymą arba atpažinti pavaizduotą siužetą. Remiantis minėtais Nyderlandų spaudiniais, daugelį iliustracijų scenų ir Šv. Rašto citatų pavyko identifikuoti; visų ciklo iliustracijų motyvai ir nustatyti

45 Knyga pirmą kartą pasirodė 1593 m., vėliau 1607 m. ją išleido ir Plantino-Moreto spaustuė: *Adnotationes et meditationes in Evangelia quae in Sacrosancto Missae Sacrificio toto anno leguntur: cum eorundem Evangeliorum Concordantia. Auctore Hieronymo Natali, Societatis Iesu Theologo* (Antverpiae, Ex Officina Plantiniana, M.DC.VII [1607]).

46 *Evangelicae Historiae Imagines ex ordine Evangeliorum, quae toto anno in Missae sacrificio recitantur, In ordinem temporis vitae Christi digestae. Auctore Hieronymo Natali Societatis Iesu Theologo* (Antverpiae, Anno D[omi]ni. M.D.XCVI). Piešė dailininkas Maartenas de Vossas, Hieronymusas Wierixas raižė.

47 Eleonora Buožytė, „Kaip atvaizduoti (ne)matoma? Vaizdas ankstyvuosiuose jėzuitų spaudiniuose“, *Naujasis Židinys – Aidai* 7 (2018): 31–37.

inspiracijos šaltiniai pateikti šio straipsnio priede: „Aleksandro Tarasevičiaus šv. Mišių eigos ciklo (1682) graviūrų motyvų, jose esančių įrašų ir pirmavaizdžių išskleidimas“.

Grafikos ciklas konstruojamas aiškiu naratyvu: dailininkas seka šv. Mišių eigą, dėliodamas vaizdų motyvus pagal liturgijos dalis. Mišių eigos reikšmę ir vietą nurodo įrašai raižinio viršuje, liturgijos momentus atspindi kunigo vieta prie altoriaus, jo veiksmas, poza bei gestai. Altoriniuose paveiksluose vaizduojamos Kristaus gyvenimo ir kančios scenos remiantis Naujojo Testamento (toliau – NT) citatomis, jos jungiamos su ST scenomis, atliepiančiomis Kristaus gyvenimo ir kančios kelio įvykius. Iliustracijose atskiri siužetai dėliojami architektūriniuose segmentuose: ST scenos dažniausiai vaizduojamos už lango, išorėje, kartais ant sienų kabančiuose paveiksluose, NT siužetai komponuojami bažnyčios interjere vaizduojamų altorių paveiksluose. Dar vienas iliustracijų elementas yra šv. Mišių dalyviai – tikintieji, kurie atspindi įvairius visuomenės sluoksnius, t. y. vienuoliai, pasauliečiai, aukšti pareigūnai, šeimos, jaunuoliai, vaikai ir kt. Iliustracijas dar papildo įvairiai įrašytos (ant paveikslo, altoriaus ar specialiai įkomponuotame besiplaikstančiame kaspine) trumpos Šv. Rašto citatos. Taigi tikintysis, žiūrėdamas į graviūrą, gali turėti prieš akis sceną iš Jėzaus gyvenimo – interpretuojamą per tipologinį įvykį ir Šv. Rašto citatas. Pažvelgęs į graviūrą ir iššifravęs iš šių elementų sudarytą prasminę jungtį, maldininkas gali perskaityti trumpą komentarą iš Bažnyčios tėvų, daugiausia šv. Augustino, raštų. Čia matome nuorodą į minėto Mazot pasiūlytą principą, kai šalia dalyvavimo mišiose ir jų susiejimo su Kristaus gyvenimo keliu yra pasiūlomos ir šventųjų ar Bažnyčios tėvų raštų citatos.

Keletu maldyno iliustracijų galima pademonstruoti, kaip dailininkas kūrė šį šv. Mišių grafinių ciklą, išskleidžiant visus iliustracijose esančius kompozicijos elementus.

1-oje ciklo iliustracijoje *ACCESSUS* (*Atėjimas*) matome šv. Mišių aukos dalyvius – kunigą su patarnautojais, einančius prie altoriaus. Be pagrindinio Mišias aukojančio dalyvio kunigo, čia dalyvauja ir jo padėjėjas – ministrantas (patarnautojas), stovintis su mišiolu rankoje, o šalia jo – angelas, dieviškasis dalyvis – tas, kurį matome prancūziškame analoge (ten

8. Aleksandras Tarasevičius, 1-oji ciklo iliustracija, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 1st illustration of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

9. Teodorus Galle, graviūra *SEPULCHRI CUSTODIA*, in J. David, *Paradisus sponsi et Sponsae*, 1607, 199, il. 50

Teodorus Galle, engraving *SEPULCHRI CUSTODIA* from Jan David's book *Paradisus sponsi et Sponsae*, 1607, 199, fig. 50

visur šalia dviejų ministrantų yra vaizduojama ir po vieną angelą). Pradžią iliustruoja ir papildo dar dvi scenos – altoriuje yra Švenčiausioji Trejybė (su citata iš Izaijo knygos, pranašystės apie Emanuelį⁴⁸). Altoriniame paveiksle vaizduojamas Dievas Tėvas, Sūnus ir šv. Dvasia – tai svarbiausia krikščionybės dogma, galutinai suformuluota šv. Augustino veikale *Apie Trejybę*, kuriame jis pagrindė Dievo triasmeniškumą. Nišoje – *Manus Dei* (Dievo ranka) su knyga ir citata iš Ezekielio knygos⁴⁹. Šis simbolinis motyvas – ranka, laikanti knygą, yra tiksliai pasiskolintas iš J. Davido knygos graviūros *SEPULCHRI CUSTODIA* (*Kapo sergėjimas*)⁵⁰ [8, 9 il.]. Iliustracija perteikiama šv. Mišių pradžia, pasiruošimas joms, dar nematome jokių dalyvių.

48 *Quis ibit nobis et dixi ecce ego sum mitte me* („Kas gi mums eitų?“ O aš atsiliepiau: „Štai aš, siųsk mane!“ Iz 6, 8).

49 *Et vidi et ecce manus missa ad me in qua erat involutus liber* („Aš pažvelgiau: priešais mane ištiesta ranka laikė prirašytą ritinį.“ Ez 2,9).

50 *Messis Myrrhae et Aromatvm*, 199, il. 50.

10. Aleksandras Tarasevičius, 3-ioji ciklo iliustracija, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 3rd illustration of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

11. Teodorus Galle, graviūra *AURORA CONSVRGENS*, in J. David, *Pancarpium Marianum*, Antverpenas, 1607, 169, il. 41

Teodorus Galle, engraving *AURORA CONSVRGENS* from Jan David's book *Pancarpium Marianum*, Antwerp, 1607, 169, fig. 41

2-a iliustracija skirta gailėsčio aktui *CONFITEOR* (*Prisipažistu*), čia altoriaus paveiksle vaizduojamas „Apreiškimo Marijai“ siužetas su įrašu kaspine⁵¹, o ST scena – Adomo ir Ievos gundymas, jie prieš Dievą prisi-dengę savo nuogumą; pirmame šios scenos plane vaizduojamas žaltys su obuoliu – gero ir pikto pažinimo medžio vaisius. Adomo ir Ievos nuogybė simbolizuoja žmogaus menkumą Dievo akivaizdoje. Gundymas dažnai de-rinamas su Apreiškimo scena, kur Švč. Mergelė Marija – naujoji Ieva, kaip šios pirmapradės nuodėmės atpirkėja.

3-ioje iliustracijoje vaizduojamas altoriaus pabučiavimas *OSCU-LUM ALTARIS* (*Altoriaus pabučiavimas*), altoriniame paveiksle įkompo-nuotas NT siužetas – *Marijos apsilankymas pas Elzbietą*⁵², o ST siužetas

51 *Ave [Maria], gratiae plena Dominus tecum* („Sveika, Marija, malonės pilnoji, Viešpats su ta-vimi“, Lk 3).

52 *Exultavit infans in utero* („Jos iščiose šoktelėjo kūdikis“, Lk 1, 41).

komponuojamas už lango – šventykla su septyniomis dorybės pakopomis-laiptais, simbolizuojanti Marijos įvesdinimą į šventyklą. Iliustracijoje yra nuoroda į Metraščių (Kronikų) antrą knygą, kurioje aprašomi Saliamono turtai ir pirmoji jo statyta Jeruzalės šventykla – Viešpaties Namai. Vilniuje kurtoje iliustracijoje matome pirmavaizdžio adaptavimą ir perkėlimą į knygos iliustraciją, kai šventykla su laiptais tampa septynių dorybių statiniu-nuoroda į simbolinį Marijos išrinkimą tapti Kristaus įsikūnijimo indu. Šios koplyčios vaizdas buvo „pasiskolintas“ iš T. Galle'o iliustracijos *AURORA CONSURGENS* (*Kylanti aušrinė*)⁵³ [10, 11 il.]. Mišiose taip pat dalyvauja turtingas pasaulietis, taip iliustracija susieta su prabangos ir didybės tema. Taigi aptartose pavyzdžiuose matome svarbią idėjinę ir vizualinę jungtį, kuri būdinga visam graviūrų ciklui. Dailininkas, kurdamas šio ciklo iliustracijas, įvairiai naudojosi turimomis knygomis, vienus pirmavaizdžius gana tiksliai perkeldavo į savo kurtus ražinius, iš kitų skolindavosi tik motyvą. Pavyzdžiui, 4-oje šv. Mišių ciklo iliustracijoje, skirtoje įžangos priegiesmiui *INTROITUS* (*Ižanga*), vaizduojama Kristaus gimimo scena, kurią kuriant buvo pasiremta J. Nadalio knygos *Kristaus gimimo* scena kaip pirmavaizdžiu, o lange vaizduojamas „Jokūbo sapno“ siužetas, tiksliai perkeltas iš T. Galle'o ražinio *SCALA IACOB* (*Jokūbo kopėčios*)⁵⁴. Panašų perkėlimo būdą matome 5-oje graviūroje *DOMINUS VOBISCUM* (*Viešpats su jumis*), kurioje ST dalyje yra vaizduojama Dievo Padangtė; šio statinio pirmavaizdis yra sukurtas ražytojo Galle'o⁵⁵. Palyginę abi iliustracijas, matome gana tikslų vaizdo perkėlimą.

Daugelį sunkiai atpažįstamų siužetų leido identifikuoti minėti spaudiniai, tarkim, 6-os graviūros ST dalyje pavaizduotas prie palmės medžio rytietiškais šilkais apsirengęs vyriškis, lazda iš olos pramušantis vandenį, – tai siužetas apie Išminties dovanas, kurios yra gyvybės medis suvokiantiems, būtent ši figūra buvo perkelta iš Galle'o graviūros *LIGNUM VITAE* (*Gyvybės medis*)⁵⁶ [12, 13 il.], o 7-oje graviūroje ST miesto atvaizdas pasiskolintas iš 23-ios tos pačios knygos graviūros *CIVITAS REFUGII* (*Prieglobsčio miestas*)⁵⁷. Panašus vaizdo „perkėlimo“ atvejis yra ir 9-oje iliustracijoje *MUNDA*

53 *Pancarpium Marianum*, 169, il. 41.

54 *Ibid.*, 189, il. 46.

55 *Ibid.*, 140, il. 34.

56 *Ibid.*, 37, il. 8.

57 Su įrašu: *Montes excelsi ceruis, petra refugium herinaciis* (Ps. 103). *Pancarpium Marianum*, 97, il. 23.

12. Aleksandras Tarasevičius, 6-oji ciklo graviūra, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 6th engraving of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

13. Teodorus Galle, graviūra *LIGNUM VITAE* in J. Davido *Pancarpium Marianum*, Antverpenas, 1607, 37, il. 8

Teodorus Galle, engraving *LIGNUM VITAE* from Jan David's book *Pancarpium Marianum*, Antwerp, 1607, 37, fig. 8

[ME] (*Apvalyk mane*), kurios altoriuje vaizduojamas Kristaus krikštas Jordane, o ST vietoje vaizduojama scena iš NT – angelas pajudina vandenį⁵⁸. Sunkiai suprantamą sceną leido atpažinti jėzuito J. Davido knyga *Veridicus Christianus*⁵⁹, jos 42-oje iliustracijoje – penki žmogaus pojūčiai, kuriuos simbolizuoja penkiakampis statinys, A raide pažymėta vieta pasakoja apie išgydymą Betzatos tvenkinyje Jeruzalėje⁶⁰. Palyginę iliustracijas, matome, kaip dailininkas tiksliai perkėlė minimo siužeto dalį ir panaudojo savo kurtoje iliustracijoje kaip pirmavaizdžio „citatą“.

58 *Angelus movens aquam*, Ioan, 5.

59 *Veridicus Christianus*, 131, il. 42.

60 „Prie Avių vartų yra maudyklė, žydiškai vadinama Betzata, turinti penkias stogines,³ Jose gulėdavo daugybė ligonių – aklių, raišių, išsekusių.“ Jn 5, 2–3.

14. Aleksandras Tarasevičius, 16-oji ciklo graviūra, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 16th engraving of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

15. Teodorus Galle, graviūra *LEGITIMUS SS. SACRAMENTORUM USUS*, in J. David, *Veridicus Christianus*, Antverpenas, 1601, 63, il. 22

Teodorus Galle, engraving *LEGITIMUS SS. SACRAMENTORUM USUS* from Jan David's book *Veridicus Christianus*, Antwerp, 1601, 63, fig. 22

Ne visos Tarasevičiaus ciklo iliustracijos paremtos panašia vaizdavimo schema, kai kurios jų visiškai skiriasi savo kompozicine sandara, kurioje išryškinama architektūra, jos atskiri elementai – skliautai, kolonos, arkados ir pan. Pavyzdžiui, 11-a ciklo kompozicija *DOMINUS VOBISCUM* (*Viešpats su jumis*) yra kiek kitokia – kunigas stovi profiliu prie aukos stalo, kurį supa septynios kolonos su embleminiais vaizdais ovaluose. Bažnyčios interjeras išraižytas aiškiai sekant Nyderlandų grafika, konkrečiai – Teodoro Galle'o graviūra *TRIA PRAECIPUA VIRTUTUM INCENTIVA* (*Trys*

pagrindinės dorybių paskatos)⁶¹, iš kurios tiksliai pasiskolintas skliauto vaizdavimas, kolonos, altorius ir pamokslininko balkonėlis, o pačios iliustracijos grožį gal kiek aptemdo graviūros spaudos brokas, mat spaudžiant iliustraciją susiglamžė popieriaus lapas. Panašiai sukurta ir 16-a Tarasevičiaus graviūros kompozicija, kurios architektūros provaizdžiu tapo minėto dailininko iliustracija iš knygos *Veridicus Christianus* graviūros *LEGITIMUS SS. SACRAMENTORUM USUS* (*Teisingas Švč. Sakramentų vartojimas*)⁶². Jas palyginę, matome, kad Vilniaus dailininkas tiksliai nukopijavo tik centrinę bažnyčios navą, skliautus ir altorių bažnyčios tolumoje, visa kita sukūrė pats [14, 15 il.]. Su dominuojančia architektūra graviūros kompozicijoje išsiskiria ir 19-a ciklo iliustracija, skirta šv. Mišių prefacijai *PRAEFATIO*, kurioje akcentuojamas erdvus bažnyčios interjeras su išraiškingomis barokinėmis kolonomis su įvijomis ir klūpančiais maldininkais, vaizduojamais iš nugaros. Bažnyčios interjeras išraižytas aiškiai sekant Nyderlandų grafika, minėto Nadalio meditacinio veikalo iliustracija *PURIFICATIO* (*Švč. Mergelės Marijos Apsivalymas*)⁶³, kurios centrą puošia stambios įvijos kolonos. Nadalio knyga tapo daugelio vilnietiškojo ciklo graviūrų inspiracijos šaltiniu ir jų kompozicijų architektūrinių struktūrų pavyzdžiu.

Daugelyje ciklo iliustracijų atpažįstame atskirus motyvus, kartais net kelis, paimtus iš įvairių vietų arba leidinių, ir matome, kad, kurdamas savo ciklo teologinę programą, dailininkas tiesiog rinkosi jam reikalingus pirmavaizdžius. Pavyzdžiui, 12-oje iliustracijoje *DISCO OPERTO CAL.* (*Kieliko uždengimas*) ST vietoje vaizduojama scena tiksliai pasiskolinta iš T. Galle'o iliustracijos *FACIEI VELAMEN* (*Veido uždengimas*)⁶⁴. 14-oje ciklo iliustracijoje *OBLATIO VINI* (*Vyno aukojimas*) ST vietoje vaizduojama Senojo Įstatymo auka, kurios atvaizdas susijęs su Davido knygos *Veridicus Christianus* graviūra *SEPTEM SACRAMENTA ET IUSTITIA CHRISTIANA* (*Septyni sakramentai ir krikščioniškas teisingumas*), kurioje vaizduojamas balta staltiese užtiestas stalas su liturginiais reikmenimis⁶⁵.

Siužeto skolinimo pavyzdžių matome labai daug: nuo vaizdų paveiksluose iki net kelių scenų už bažnyčios interjero – lauke. Dar keletą

61 *Veridicus Christianus*, 97, il. 36.

62 *Ibid.*, 63, il. 22.

63 *Adnotationes et meditationes in Evangelia*, 70, il. 8.

64 *Messis Myrrhae et Aromatvm*, 50, il. 13.

65 *Veridicus Christianus*, 49, il. 17.

16. Aleksandras Tarasevičius, 17-oji ciklo graviūra, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 17th engraving of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

17. Teodorus Galle, graviūra *HYSSOPUS, SPONGIA, ACETUM*, in J. David, *Paradisus Sponsi et Sponsae*, Antverpenas, 1607, 167, il. 42

Teodorus Galle, engraving *HYSSOPUS, SPONGIA, ACETUM* from Jan David's book *Paradisus Sponsi et Sponsae*, Antwerp, 1607, 167, fig. 42

atpažintų „vaizdų“ citavimo pavyzdžių matome 17-oje iliustracijoje *ORATE FRATRES* (*Melskitės, broliai*), kurios ST scena yra pasiskolinta iš graviūros *HYSSOPUS, SPONGIA, ACETUM* (*Yzopas, kempinė, actas*)⁶⁶, o 18-oje ciklo graviūroje *SECRETA ORATIO* (*Tyli malda ties atnašomis*) lango nišoje vaizduojama ST scena tiksliai perkelta iš graviūros *MANUUM INIECTIO* (*Užpuolimas*)⁶⁷ [16, 17 il.]. 22-oje ciklo iliustracijoje – bažnyčioje kabančiame paveiksle pavaizduotas sukryžiuotų skeptro ir kryžiaus atvaizdas, pasiskolintas iš iliustracijos *ARCA TESTAMENTI* (*Sandoros skrynja*)⁶⁸, po paveikslu esanti scena – Elijo ėmimas į dangų ir apsiausto numetimas – iš

66 *Messis Myrrhae et Aromatvm*, 167, il. 42.

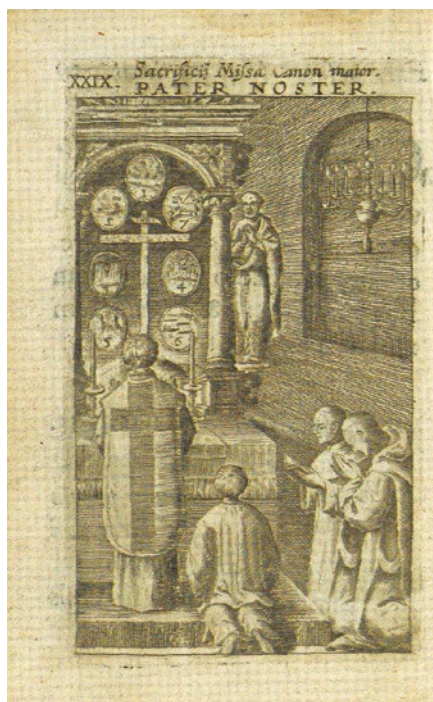
67 *Ibid.*, 31, il. 8.

68 *Pancarpium Marianum*, 180, il. 44.

18. Teodorus Galle, 43-ioji graviūra *SEPTEM SIGNA STUPENDA*, in J. David, *Paradisus Sponsi et Sponsae*, Antverpenas, 1607, 171, il. 43

Teodorus Galle, 43th engraving *SEPTEM SIGNA STUPENDA* from Jan David's book *Paradisus Sponsi et Sponsae*, Antwerp, 1607, 171, fig. 43

19. Aleksandras Tarasevičius, 29-oji grafinio ciklo iliustracija, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 29th engraving of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

iliustracijos *VESTIMENTORUM DIVISIO* (*Drabužių pasidalijimas*)⁶⁹. Šie pavyzdžiai rodo, kad dailininkas rinkosi reikiamus motyvus, scenas ar atskirus fragmentus iš įvairių iliustracijų vietų, taip kurdamas reikiamą savą programinį pasakojimą.

Kai kuriose iliustracijose yra nurodoma ne konkreti Šv. Rašto citata, o tik knyga. 23-ioje ciklo graviūroje *EXPRESSIO CRUCIS* (*Kryžiaus ženklas*) ST dalyje vaizduojamas Manos dykumoje rinkimas, čia nenurodoma tiksli citata, o tik motyvas – pagal Išėjimo knygą (Exod. 45). 24-oje graviūros iliustracijoje *ELEVATIO HOSTIAE* (*Ostijos iškėlimas*) ST vietoje

69 *Messis myrrhae et aromatum*, 151, il. 38.

vaizduojamas varinio žalčio pagarbinimas turi tik nuorodą į Skaičių knygą (Num. 21).

Iškalbingas vaizdo perkėlimo atvejis yra 29-a ciklo iliustracija *PA-TER NOSTER* (*Tėve Mūsų*). Altoriuje vaizduojamas kryžius su septyniais numeruotais ovaliais simboliais. Šio kryžiaus simbolika būtų sunkiai įmena- ma, jei ne minėtos Davido knygos graviūra *SEPTEM SIGNA STUPENDA* (*Septyni stebėtini ženklai*), sukurta pagal Jeremijaus knygos skyrių „Tauta atmėta savo Viešpatį“⁷⁰. Septyni apskritimuose pavaizduoti ženklai-įvykiai yra paaiškinti graviūroje – Kristaus mirties metu jie simbolizavo Kristaus dievišką prigimtį: 1. *Sol obscuratus est* („Saulė aptemo“); 2. *Clamans exspiravit* („Šaukdamas atidavė dvasią“); 3. *Velum templi scissum est* („Šventyklos užuolaida perplyšo“); 4. *Terrae motus magnus factus est* („Įvyko didelis žemės drebėjimas“); 5. *Petrae scissae sunt* („Skilo uolos“); 6. *Monumenta aperta sunt* („Atsivėrė kapai“); 7. *Effluxit sanguis et aqua* („Ištekėjo kraujo ir vandens“). Aptariamo maldyno iliustracijoje Vilniaus dailininkas ovalus pažymėjo tik skaičiais (dėl pačios iliustracijos mažumo), o visas jų turinio aiškinimas galimas tik iš nustatyto grafinio pirmavaizdžio⁷¹ [18, 19 il.].

Verta kiek plačiau aptarti ir tris paskutiniąsias ciklo graviūras. 37-oje graviūroje *DOMINUS VOBISCUM* (*Viešpats su Jumis*) NT vietoje altoriuje vaizduojama „Žengimo į dangų“ scena, ST – „Dangiškosios Jeruzalės“ siužetas su nuoroda į Pradžios knygą. 38-oje iliustracijoje *ITE MISSA EST* (*Eikite, Mišios baigtos*) altoriuje vaizduojama Šventosios Dvasios atsiuntimo scena, o ST – Nojaus laivas su balandžiu alyvos šakele snape, skelbiančiu tvano pabaigą. Kunigas iliustracijoje žvelgia tiesiai į tikintįjį – turtingą senyvo amžiaus vyrą. Paskutinėje 39-oje iliustracijoje *EVANGELIUM* (*Evangelija*) vaizduojamas Kristaus – pasaulio išgelbėtojo atvaizdas, laiminantis tikinčiuosius ir pasaulį, altoriaus šone jam lenkiasi angelas, dar kartą pasirodantis šv. Mišių aukoje – pirmoje ir paskutinėje šio ciklo iliustracijoje. ST scena – du vyrai, nešantys didžiulę vynuogės kekę iš evangelijos mokymo, – tai pasiuntinių iš Kanaano sugrįžimas su vynuogių keke⁷². Ši iliustracija kar- tu liudija dvasinį praturtėjimą ir apdovanojimą po šv. Mišių aukos.

70 *Quis audiunt talia horribilia, quae fecit virgo Izrael? Ier 18* („Tikrai pasibaisėtinau pasielgė mergelė Izraelio tauta.“ Ier 18, 13).

71 *Messis Myrrhae et Aromatvm*, 171, il. 43.

72 *PAŽADĖTAJĄ* žemę dvylika žvalgų išvaikščiojo skersai išilgai. Mozė buvo pavedęs jiems išsiaiškinti, kokie žmonės ten gyvena, ir atnešti krašto vaisių. Netoli Hebrono šie užėjo

Pasitelkus straipsnio priede parengtą lentelę „Aleksandro Tarasevičiaus šv. Mišių eigos ciklo (1682) graviūrų motyvų, jose esančių įrašų ir pirmavaizdžių išskleidimas“ ir aptarus didesnę dalį šio ciklo graviūrų turinio ir kompozicijos sandaros aspektais, matyti, kad kuriant savą teologinį turinį daugelyje jų buvo pasinaudota pirmavaizdžiais ar atskirais jų fragmentais. Iš nustatytų pirmavaizdžių matyti, kad didesnėje dalyje ciklo graviūrų yra skolintų elementų. Kuriant kompozicijas ir architektūrines detales plačiai naudotasi Nadalio veikalų, kuris kartu tarnavo ir NT siužetams kurti. ST įvykiams iliustruoti daugiausia įvaizdžių (tiksliai juos perkeltant) yra iš Davido knygos *Paradisus Sponsi et Sponsae*, skirtos Kristaus ir Marijos gyvenimo įvykiams. Keletą elementų skolintasi ir iš kitų Nyderlandų dailininkų grafikos darbų, jų provaizdžius Tarasevičius kūrybingai integravo ir perkėlė į savo kurtas iliustracijas. Nustatyti pirmavaizdžiai leido patikslinti arba naujai identifikuoti kelias šio ciklo scenas⁷³. Tyrimas taip pat leido patikslinti dailininko kūrybos principą, kai jis savo kurtose iliustracijose kai kada naudojo panašią kompoziciją, interjero vaizdo fragmentą, jo detales (kolonas) ar atskiras scenas, visa tai kūrybingai pritaikydamas savo kurtoms iliustracijoms, taip Lietuvos baroko grafiką praturtindamas Vakarų Europoje sukurtais ir į savo kūrybą integruotais kanoniniais Biblijos įvaizdžiais.

Augustiniški pasakojimai šv. Mišių cikle

Šiame cikle keletas nuorodų atsiranda iš šv. Augustino gyvenimo istorijos. Tai nenuostabu žinant, kad ši maldyną sudarė augustinų vienuolis. Pats maldynas ir visas graviūrų ciklas yra pradedamas šv. Augustino atvaizdu. Tai pirmasis maldyno raižinys – šv. Augustino atvaizdas su Kristaus kančios įrankiais (*Arma Passionis Christi*). Šventasis jame vaizduojamas dėvintis vienuolišką juodą abitą, sujuostą juodu odiniu diržu, kurio galas siekia žemę, jį supa Kristaus kančią iliustruojantys simboliai, rankoje jis laiko Kryžių su įrašu: *THESAURUS PRECVM ad Missae Sacrificium* („Maldų lobynas Mišių aukai“), ši iliustracija tampa įžanga į patį šv. Mišių ciklą ir savotišku jo antraštiniu lapu.

vynuogyną: jo vynuogės buvo tokios didelės, jog vieną kekę nešė du vyrai. Dėl išpūdingų vaisių žvalgai tą derlingą vietovę pavadino „Eškolo slėniu“. „Eškolos“ reiškia „vynuogių kekė“ (Sk. 13, 21–24).

73 Rasti pirmavaizdžiai leido patikslinti 3, 4, 6, 9, 17, 18, 21, 26, 29 iliustracijų siužetus, lyginant su Michalo Janochos straipsnyje pateiktais siužetų pavadinimais; žr. šio straipsnio Priedą.

20. Aleksandras Tarasevičius, 15-oji grafinio ciklo iliustracija, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 15th engraving of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

21. Aleksandras Tarasevičius, 26-oji raizinio graviūra, in *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Aleksander Tarasewicz, 26th engraving of the series from the book *Thesaurus...*, Vilnius, 1682

Įdomu, kad atskiri „šv. Augustino gyvenimo“ siužetai yra įkomponuoti į kitas šv. Mišių eigos ciklo graviūras. 15-oje ciklo graviūroje *LAVABO* (*Rankų nusiplovimas*) altoriuje vaizduojamas Kristus, plaunantis kojas savo mokiniams, ant sienos kabo paveikslas su siužetu iš Elijo gyvenimo, paremtas citata iš Karalių knygos (Reg. 3,18). Dešinėje graviūra papildoma dar viena scena iš šv. Augustino gyvenimo, kurioje iliustruojamas jo atsivertimas, susijęs su jo motinos šv. Monikos pralietomis ašaromis dėl sūnaus tikėjimo⁷⁴ [20 il.]. 26-oje ciklo graviūroje *MEMENTO* [*mortuorum*] (*Atmink mirusiuosius*) vaizduojama šv. Monikos mirtis. Prie jos kapo klūpi keturi augustinų vienuoliai, vienas jų skaito. Įrašas, kylantis nuo šv. Monikos kūno,

74 „Apie tris šventojo Augustino atsivertimus“, *Magnificat*, 2019 08.

skelbia: *Memineritis mei ad altare D[omi]ni Iesu Chr. S. Aug. Li[bro] 9 Conf.* („Atminkite mane prie Viešpaties Jėzaus Kristaus altoriaus“, Šv. Augustinas, *Išpažinimai*, kn. 9) [21 il.].

Šv. Augustino (eremitų) ordino vienuoliai buvo atsidėję miestiečių sielovadai. Jų apranga – juodos spalvos rūbai, t. y. vilnonis abitas ilgomis plačiomis rankovėmis, gobtuvas, juosmuo, sujuostas ilgu odiniu diržu, – matoma ir keliose graviūrose. 28-oje ciklo graviūroje augustinai dalyvauja pačiame NT altoriniame paveiksle, kuriame vaizduojama Nukryžiuojimo scena. Nukryžiuoto Kristaus nuėmimo nuo Kryžiaus dalyvauja ir augustinai, tai liudija jų išskirtinį dėmesį Kristaus kančiai. Dar vienoje maldaknygės iliustracijoje su Švč. Mergelės Marijos Ramintojos koplyčios vaizdu prie jos atvaizdo klūpi augustinų vienuoliai.

Taigi šv. Mišių eigos graviūrų cikle, jungiant ST ir NT įvykius, į Kristaus gyvenimo ir kančios kelio pasakojimą yra įterpiama ir šv. Augustino gyvenimo istorija. Ji papildoma ir ciklo pradžioje atspausa šv. Augustino su kankinystės įrankiais iliustracija, o ciklą užbaigia šv. Monikos dirželio suteikimo tikintiesiems iliustracija, reprezentuojanti vieną svarbiausių augustinų įsteigtos Švč. Mergelės Marijos Paguodos brolijos pamaldumo atributų. Šios graviūros pirmame plane pavaizduotas augustinų vienuolijos herbas. Leidime lenkų kalba yra dar kelios papildomos iliustracijos, kurios atspindi augustinų pamaldumą stebuklingiems atvaizdams jų ordino bažnyčiose (?) Lenkijoje. Graviūrose regime Krokuvos augustinų Šv. Kotrynos Aleksandrietės bažnyčioje esančią Švč. Mergelės Marijos Ramintojos su Vaikeliu ir šventaisiais Augustinu ir Mikalojumi Tolentiniečiu freską (p. 48), Liubline malonėmis garsėjančią *Kristaus, nešančio Kryžių* paveikslą (p. 72), *Pietą* nežinomos bažnyčios altoriuje (p. 108) ir Varšuvos augustinų Šv. Martyno bažnyčioje buvusį *Švč. Mergelės Marijos Ramintojos* paveikslą (p. 213). Taip šis leidinys tampa aktualus visos provincijos tikintiesiems.

Šv. Mišių dalyviai – Vilniaus visuomenės veidrodys

Socialinis visuomenės portretas – mažai tyrinėta, bet be galo įdomi tema, raiškiai plėtotą XVII a. pab. – XVIII a. dailėje, tai matoma ir Lietuvoje kurtuose meno kūriniuose. Kolektyvinės luominės visuomenės narių, jos

skirtingų luomų atstovų portretas atsirasdavo įvairiuose meno kūrinuose. Pavyzdys galėtų būti meno kūriniai, kuriuose vaizduojamos dvasininkų ir pasauliečių įvairaus rango pareigybės su popiežiaus-kardinolo-vyskupo ir karaliaus-kunigaikščio-bajoro atributais. XVIII a. pradėjo plisti kalbinę ir tautinę įvairovę reprezentuojantys kūriniai; antai vienas įdomus raizinių ciklas pristato 33 skirtingas tautybes ir kalbines grupes, dalyvavusias maloningojo Lviso Dievo Motinos atvaizdo karūnavimo šventėje⁷⁵.

Panašiai maldininkų įvairovė atspindima ir aptariamame Tarasevičiaus grafikos cikle, kurio iliustracijose yra vaizduojami įvairūs bendruomenės nariai, dvasinio luomo atstovai ir pasauliečiai – vaikai, moterys, turtingi miestiečiai, bajorai, valstiečiai ir kiti. Šis ciklas išsiskiria dalyvaujančių asmenų luominėmis-socialinėmis reprezentacijomis, tikinčiųjų tipais. Paanalizuokime plačiau, kokie asmenys pristatomi graviūrose? Pirmoje iliustracijoje – Mišių pradžioje vaizduojamas angelas, lydintis ministrantą, jis simboliškai pradeda ir baigia ciklą. Pasauliečiai pristatomi net keliose pirmosiose ir paskutinėse ciklo iliustracijose: mišiose dalyvaujantys du kilmingieji vyrai, vienas jų rankose laiko maldaknygę, o maldininkų drabužiai, šukuosena ir kabantis kardas išduoda jų aukštą socialinę padėtį (2 graviūra); bajoras ilga barzda, ilgu iki žemės drabužiu su kailine apykakle, kišenėje laikantis ginklą (3 graviūra); turtingas ponas su kardu ir skrybėle, apsirėdęs kaip piligrimas, tarsi melstūsi prieš savo pilgriminę kelionę, taip nurodant, kad gyvenimas ir sekimas Kristumi yra ir tikinčiojo kelionė, kaip paralelė su iliustracijoje vaizduojamu patriarchu šv. Jokūbu iš SN (4 graviūra); du piligrimai, kuriuos atpažįstame pagal išraiškingus drabužių atributus – plačiabrylę skrybėlę, rankoje laikomą rožinį ir aukštą pilgrimo lazdą (5 graviūra); jauni bajoraičiai, vienas iš jų žvelgia į žiūrovą (6 graviūra); vyresnio amžiaus didikai (12 graviūra), įvairaus amžiaus kilmingi vyrai (16 graviūra); bajoras, pasidabinęs kontušo juosta (36 graviūra); turtingas didikas, šalia pasidėjęs keliautojo skrybėlę (37 graviūra); du bajorai, vilkintys puošniais kailiu pamuštais žiponais (39 graviūra).

75 *Hasło Słowa Bożego Łaskę, Pokoy y Chwałę Wcielonego Słowa Matki [...] Nayświętszey Bogarodzicy Y Panny Maryi Od Zwycięstwa Cudowney w Obrazie Lwowskim [...] Przez Ręce [...] Mikołaja Ignacego [...] Wyzyckiego [...] Ukoronowaney Roku Generalnego Iubileuszu 1751 [...] Głoszące Czyli Kazania Przez Całą Solenną Oktawę tak Koronacyi iako y Anniwersarz teyże [...] miane* (Lwów: Drukarnia Trynitarzy, 1754), žiūrėta 2024 m. sausio 18 d., <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/14407/edition/12765/content>.

Mišiose gausiai dalyvauja ir įvairios vienuolių grupės ar jų atstovai (3, 20, 31 graviūros); jėzuitai (23); broliai bernardinai, mažieji pranciškoniai konventualai su abitais, perrištais pranciškoniška virve (24); du vienuoliai – greičiausiai dominikonai, vienas jų vaizduojamas su rožiniu rankoje (25); augustinai (?) (26); rudus abitus dėvintys ir juosmenį susijusę ilga virve su mazgais kapucinai (28); kartūzai (29). Išsiskiria ir kamalduliai, dėvintys baltus abitus ir auginantys ilgas barzdas, pavaizduoti su baltomis pijusėmis ant galvos, rankoje laiko škaplierių (30), o vienuolius trinitorius galime atpažinti pagal išskirtinį kryžiaus ženklą, dėvimą ant apsiausto, juos matome 32 ciklo iliustracijoje. Atgailos kanauninkai, rankoje laikantys savo skiriamąjį ženklą – širdį, atpažįstami 33 iliustracijoje. Greičiausiai cikle vaizduojami benediktinai (34) ir bazilijonai (?) (35 graviūra). Be šv. Monikos atvaizdų, graviūrų cikle vaizduojama ir moteris vienuolė, čia greičiausiai yra besimeldžianti bernardinų vienuolė su rožiniu rankoje (22 graviūra).

Atskirai iliustracijose siekiama pavaizduoti įvairių kartų arba amžiaus maldininkus, pavyzdžiui, vienoje iliustracijoje matome dvi turtingas moteris (ištekęsias su galvos apdangalu ir jauną, dar netekėjusią, be galvos apdaro; 8 graviūra); du turtingus jaunuolius, greičiausiai pasiruošusius keliauti po Europą ir patirti mokslų, išmokti kalbų ir naujų gyvenimo papročių (9 graviūra); atskira bendruomenė atstovauja iliustracijoje pristatytai Evangelijos daliai: iš dviejų bažnyčios pusių vaizduojami mišių dalyviai – trys skirtingo amžiaus vyrai dešinėje (du bajorai, vienas jų jaunesnis, trečiasis žvelgia į žiūrą), o kairėje pusėje vaizduojama moteris (10 graviūra).

Daug dėmesio dailininkas skyrė mišių dalyviams, kurie atitinkamai buvo parenkami pagal Kristaus gyvenimo įvykį ar temą. Tarkim, graviūroje *GRADUALE* (*Gradualas*) vaizduojamas dvylikametis Kristus, mokantis šventykloje. Mišiose dalyvauja dvi skirtingo amžiaus moterys – mama ir močiutė, altoriuje virš minėto siužeto paveikslu antrame altoriaus tarpsnyje vaizduojamas Dievo Motinos su Kūdikiu rankose paveikslas. Dar daugiau mišių dalyvių yra vaizduojama 11 iliustracijoje. Kompozicijoje akcentuojamas bažnyčios interjeras su sėdinčiais maldininkais ir atsukbančia mama su dviem vaikais – vieną jų laiko rankoje, kitą – veda. Mišiose dalyvauja aukštesnio rango dvasininkas (7 graviūra); valstiečių šeima (12 graviūra);

luošys su medine koja, lazda ir ubago terba (14 graviūra), taip pabrėžiant skirtingas socialines grupes. Visame grafikos cikle be galo įdomu stebėti ir sekti mišių dalyvius. Šiuo atžvilgiu išsiskiria iliustracija, kurios mišių dalyviai – aukščiausi dvasinės ir politinės valdžios atstovai: popiežius, kardinolas bei vyskupas kairėje pusėje ir karalius, kunigaikštis bei bajoras dešinėje pusėje; jų visų žvilgsniai nukreipti į šį svarbų įvykį – altoriuje vaizduojamą Kristaus prikalmą prie Kryžiaus ir ST numatytą Dievo auką (scena vaizduojama ant sienos kabančiame paveiksle; 21 graviūra). Šie ir kiti mišių dalyviai – tinkintieji – buvo įtraukti į jau minėto flamandų kunigo Andreaso van der Kruysseno *Mišių knygos* iliustracijas, jis beje pirmasis graviūrų cikle panaudojo įvairius dalyvius, ypač juos susiedamas su konkrečiu Mišių momentu, taip sukūrė tam tikrą vaizdo kanoną, kuriuo vėliau sekė ir kiti. Pavyzdžiui, Kristaus Nukryžiovimo scenoje dalyvauja aukščiausi dvasinės ir politinės valdžios atstovai, kaip ir vilnietiška cikle.

Iliustracijų pirmame plane vaizduojami asmenys labai įvairiai dalyvauja šv. Mišių aukoje, komunikacija vyksta ir su žiūrovu: vieni tiesiai žvelgia į žiūrovą, kiti dalyvauja Mišiose, kiti žioplanėje arba prašo išmaldos. Galime kelti klausimą, kas lėmė, kad į šį ciklą buvo įtraukta plati miesto visuomenė – vaikai, paaugliai, šeimos, moterys, vyrai, didikai, atskiros vienuolių grupės ir moteris vienuolė, neturtingieji ir net luošys? Visos ciklo graviūros ir Mišiose dalyvaujančių tikinčiųjų įvairovė simbolizuoja pačią Bažnyčią, jai atsidavusią bendruomenę, apimančią skirtingas lytis, luomus ir amžių. Maldininkai komponuojami ir anksčiau aptartų Mišių knygų graviūrose, tad Tarasevičiaus raižinių originalumą reiktų vertinti tik panašaus pobūdžio iliustracijų kanono aspektu – kaip sektiną pavyzdį ir gebėjimą jį aktualizuoti vietos realijoms.

Apibendrinimas

Po Tridento išleistose mišių knygose siekta kuo vaizdžiau ir įtaigiau paaiškinti liturginio vyksmo turinį, tokiu būdu padėti tikintiesiems įsitraukti į švenčiamą Išganymo paslaptį ir liturgiją. Šis ciklas neabejotinai skatino „sąmoningo dalyvavimo“ teologiją, suteikiant dvejopą patirtį pamaldiesiems: tuo pat metu dalyvauti šv. Mišiose ir Kristaus gyvenimo ir kančios

įvykiuose, kurių pasakojimas plėtojosi vykstant mišioms, tikintieji galėjo pamaldžiai sekti abu įvykius.

Tyrime nustatyti Tarasevičiaus iliustracijų provaizdžiai, pateikti šio straipsnio priede. Kuriant kompozicijas ir architektūrines detales plačiai naudotasi Nadalio veikalų, kuris kartu tarnavo ir NT siužetams kurti. ST įvykiams iliustruoti daugiausia įvaizdžių tiksliai perkelta iš Davido knygos *Paradisus Sponsi et Sponsae*, skirtos Kristaus ir Marijos gyvenimo įvykiams. Davido pasiūlytas naujas Kristaus ir Marijos gyvenimo ir kančios alegorinis pasakojimas tarnavo kaip tinkamas alegorinio pasakojimo turinys, kuriuo buvo sekama ieškant reikiamų įvaizdintos scenos pavyzdžių. Palyginus anksčiau paminėtus panašaus pobūdžio liturginius maldynus su vilnietiškuoju, akivaizdu, kad Tarasevičiaus sukurtos Mišių eigą vaizduojančios graviūros išsiskiria laisva jų interpretacija, kai kurios iliustracijos, ypač atskiri siužetai, detalės ar kiti elementai glaudžiai susiję ir su Nyderlandų grafikos mokykla.

Ciklas fiksuoja prasmių daugiasluoksniškumą kompozicijose. Pagrindinė iliustracijų dalis skirta bažnyčios ir prie altoriaus šv. Mišias laikančio kunigo gestui (pirmas sluoksnis), liturgijoje dalyvaujantiems tikintiesiems, kurie išsiskiria dėvima apranga, šukuosena ar atskirais atributais: nuo vyskupų, bajorų, piligrimų, moterų ir vaikų iki skirtingų ordinų vienuolių (antras sluoksnis); Kristaus gyvenimo ir kančios siužetams, vaizduojamiems altoriniuose paveiksluose iš NT; Švč. Trejybės iki Šventosios Dvasios atsiuntimo (trečias sluoksnis). Pasakojimas chronologinis, autorius galėjo remtis Kristaus gyvenimą iliustruojančiais raižinių ciklais ar knygomis, konkrečiai – Nadalio veikalais. Dar vienas iliustracijų prasminis dėmuo – pirmąjį ir trečiąjį sluoksnius atitinkanti scena, kuri dažniausiai vaizduojama to lumoje, yra susieta su tam tikru ST įvykiu, kartais nurodant tik eilutę ar siužetą (ketvirtasis sluoksnis). Neretai siužetus jungia ir citata, įrašyta laisvai besiplaikstančiame kaspine. Šiuos skirtingus lygius apjungia iliustracijose ir maldyno tekste įrašytos sentencijos, daugiausia šv. Augustino ir kitų Bažnyčios tėvų citatos, pritaikytos šv. Mišių atitinkamo epizodo prasmei apmąstyti. Biblinės-liturginės ir teologinės minties turtingumas išsiskleidžia vario graviūrose pakankamai aukštu meniniu meistriškumu lygiu.

Originalia ciklo dalimi galėtume laikyti mišių dalyvių vaizdavimą: jie atstovauja skirtingiems visuomenės sluoksniams ir miesto bendruomenėms, kiekvienoje iliustracijoje atvaizduoti įvairūs socialinių Vilniaus miesto grupių reprezentantai. Šio maldyno grafikos cikle ryški vietinio konteksto svarba – per Vilniaus gyventojus, turtingą vienuolių panoramą ir mieste gyvenančias bendruomenes atsiskleidžia įvairialypis ir spalvingas to laiko Vilniaus miesto socialinis veidas.

Tyrimas atskleidžia maldyno ciklą kaip savitą augustiniškojo pamaldumo išraišką, sukurtą ir įgyvendintą LDK sostinėje.

Gauta — 2024 02 14

**PRIEDAS: Aleksandro Tarasevičiaus šv. Mišių eigos ciklo (1682) graviūrų motyvų,
jose esančių įrašų ir pirmavaizdžių išskleidimas**

Iliustracijos numeris ir pavadinimas, šv. Mišių eigos momentas	Ikonografijos siužetas ir Naujojo Testamento (NT) vieta	Ikonografijos siužetas ir Senojo Testamento (ST) vieta	Ikonografijos siužetų analogai ir pirmavaizdžiai
I. <i>Ad Sacrificium Missae. ACCESSUS</i> (Atėjimas) Įžanga: kunigas su patarnautojais eina prie altoriaus	Švenčiausioji Trejybė <i>Quis ibit nobis et dixi ecce ego sum mitte me</i> („Kas gi mums eitų?“ O aš atsiliepiu: „Štai aš, siųsk mane!“ Iz 6, 8).	Manus Dei (Dievo ranka su knyga) <i>Et vidi et ecce manus missa ad me in qua erat involutus liber</i> („Aš pažvelgiau: priešais mane ištiesta ranka laikė prirašytą ritinį.“ Ez 2, 9).	ST kompozicija sukurta sekant T. Galle'o raizinio <i>SEPUL-CHRI CUSTODIA</i> (<i>Kapo sergėjimas</i>) C raide pažymėta scena: J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 199, il. 50.
II. <i>Ad Sacrificium Missae CONFITEOR</i> (Prisipažįstu – gailėsčio aktas)	Apreiškimas Marijai Įrašas kaspine: <i>Ave, gratia plena Dominus tecum</i> , Luc 3 („Sveika, malonėmis apdovanotoji, Viešpats su tavimi“, pgl. Lk 1, 28).	Adomo ir Ievos gundymas <i>Timui quod nudus esse[m] et abscondi me</i> , Gen 3 („Nusigandau, nes esu nuogas, ir pasislėpiau“, Pr 3, 10).	NT scena sukurta sekant raiziniu <i>ANNUNCIATIO</i> (<i>Apreiškimas</i>): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 379, il. 1.
III. <i>Ad Sacrificium Missae OSCULUM ALTARIS</i> (Altoriaus pabučiavimas)	Marijos apsilankymas pas Elzbietą <i>Exultavit infans in utero</i> , Luc 1 („Jos įsčiose šoktelėjo kūdikis“, Lk 1, 41).	Šventykla su septyniomis pakopomis – dorybėmis 2 Paralip. 9 (pgl. 2 Kronikų kn. 9) <i>Fides, Spes, Charitas, Prudentia, Iustitia, Temperantia, Fortitudo</i> („Tikėjimas, Viltis, Meilė, Išmintis, Teisingumas, Susivaldymas, Tvirtumas“).	ST statinio pirmavaizdis sukurta remiantis T. Galle'o raiziniu <i>AURORA CONSURGENS</i> (<i>Kylanti Aušrinė</i>): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 169, il. 41.
IV. <i>Ad Sacrificium Missae. INTROITUS</i> (Introitas)	Jėzaus gimimas <i>Gloria in altissimis Deo</i> , Luc 1 („Garbė Dievui aukštybėse“, Lk 2, 14).	Jokūbo sapnas <i>In domum Domini ibimus</i> (Ps. 121) („Eikime į Viešpaties namus!“ Ps 121, 1).	NT scena sukurta sekant raiziniu <i>DE PASTORIBUS</i> (<i>Apie piemenis</i>): H. Nadali, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 21, il. 4. ST Jokūbo sapno su laiptais scena tiksliai perkelta iš T. Galle'o raizinio <i>SCALA IACOB</i> (<i>Jokūbo kopėčios</i>): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 189, il. 46.

V. <i>Ad Sacrificium Missae. DOMINUS VOBISCUM</i> (Viešpats su jumis)	Karalių pagarbinimas <i>Hoc signum magni Regis est</i> , Mat. 2 („Tai yra didžio karaliaus ženklas“, pgl. Mt 2, 2: „Kur yra gimis Žydų karalius“).	Dangaus Jeruzalė <i>Ecce tabernaculum Dei, cum hominibus</i> , Apo. 21 („Štai Dievo padangtė tarp žmonių“, Apr 21, 3).	NT scena sukurta sekant raižiniu ADORATIO MAGORUM (Išminčių pagarbinimas): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 33, il. 7. ST Dangaus Jeruzalės šventovė tiksliai perkelta iš A raide pažymėtos T. Galle'o raižinio TABERNACULUM DEI CUM HOMINIBUS (Dievo padangtė su žmonėmis) scenos: J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 141, il. 34.
VI. <i>Ad Sacrificium Missae COLLECTA</i> (Bendra malda) Kunigas, sudėjęs rankas, sako: Oremus (Melskimės).	Jėzaus paaukojimas šventykloje <i>Obtulit pro eo par turturum</i> , Luc 2 („Davė auką už jį – porą purpelių“, Lk 2, 24).	Išminties dovanos <i>Qui apprehenderint eam beati</i> , Pr 3 („Laimingi, kurie ją [išmintį] suvoks“, Pat 3, 18).	NT kompozicija sukurta sekant raižiniu CIRCUMCISIO CHRISTI (Kristaus Apipjaustymas): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 27, il. 5. ST kompozicija pasiskolinta iš T. Galle'o raižinio LIGNUM VITAE (Gyvybės medis) D raide pažymėtos scenos: J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 37, il. 8.
VII. <i>Ad Sacrificium Missae EPISTOLA</i> (Epistolė)	Bėgimas į Egiptą <i>Esto ibi dum dicam tibi</i> , Mat. 2 („Pasilik ten, kol tau pasakysiu“, Mt 2, 13).	Miestas ant kalno Su įrašu: <i>Montes excelsi cervis, petra refugium herinacis</i> , Ps. 103 („Aukštieji kalnai yra laukinėms ožkoms; uolos – slėptuvė olų barsukams“, Ps 104, 18).	Miesto atvaizdas pasiskolintas iš T. Galle'o raižinio CIVITAS REFUGII (Prieglobsčio miestas): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 97, il. 23.
VIII. <i>Ad Sacrificium Missae GRADUALE</i> (Gradualas)	Jėzus tarp mokytojų <i>Invenerunt illum in medio doctorum</i> , Luc 2 („Rado jį tarp mokytojų“, Lk 2, 46).	Mozė prieš faraoną <i>Virga Moysis in 10 plagis mirifica</i> , Ex. 7 („Mozės lazda, stebuklingai sukelusi dešimt [Egipto] rykščių“, plg. Iš 7–11).	ST kompozicija sukurta remiantis T. Galle'o raižinio VESTIS PURPURAE (Purpurinio drabužio) E raide pažymėtos scenos: J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 79, il. 20.
IX. <i>Ad Sacrificium Missae MUNDA [ME]</i> (Apvalyk mane)	Jėzaus Krikštas <i>Hic est qui baptizat in spiritu</i> , I. 1 („Tas ir yra, kuris krikštija Dvasia“, Jn 1, 33).	Ligonio išgydymas Betzatoje <i>Angelus movens aquam</i> , Ioan. 5 („Angelas, pajudinantis vandenį“, Jn 5, 4).	ST scena tiksliai perkelta iš A raide pažymėto T. Galle'o raižinio QUINQUE HOMINIS SENSUS (Penkios žmogaus juslės): J. David, <i>Veridicus Christianus</i> , 1601, 131, il. 42.

X. <i>Ad Sacrificium Missae EVANGELIUM</i> (<i>Evangelija</i>)	Šventovė su 7 kolonomis – dorybių simboliais (pažymėtais A–E raidėmis).		
XI. <i>Ad Sacrificium Missae. Can. minor. DOMINUS VOBISCUM</i> (<i>Viešpats su jumis</i>)	Viešpaties atsimainymas		Kompozicija sukurta sekant T. Galle'o raiziniu <i>TRIA PRAECIPUA VIRTUTUM INCENTIVA</i> (<i>Trys pagrindinės dorybių paskatos</i>): J. David, <i>Veridicus Christianus</i> , 1601, 97, il. 36.
XII. <i>Ad Sacrificium Missae DISCO OPERTIO CAL</i> (<i>Kieliko uždengimas</i>)	Kristus praneša mokiniams apie savo kančią ir prisikėlimą <i>Ecce consummabuntur omnia quae scripta sunt</i> , Luc [1]8 („Štai išsipildys visa, kas parašyta“, Lk 18, 31).	Aaronas šventykloje <i>Dimittes velum ante Arcam</i> , Ex. 40. („Pakabinsi Padangtės durys užuolaidą“, Iš 40, 3).	NT kompozicija sukurta sekant raiziniu <i>DOMINICA QUINQUAGESIMAE</i> (<i>Quinquagesima sekmadienis</i>): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 65, il. 80. ST kompozicija pasiskolinta iš T. Galle'o raizinio <i>FACIEI VELAMEN</i> (<i>Veido uždengimas</i>) D raide pažymėtos scenos: J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 51, il. 13.
XIII. <i>Ad Sacrificium Missae Can. minor OBLATIO PANIS</i> (<i>Duos aukojimas</i>)	Ižengimas į Jeruzalę <i>Benedictus qui venit, Rex Israel</i> , Mat. 12 („Garbė tam, kuris ateina – Izraelio Karaliui!“, Jn 12, 13).	Kainas užmuša Abelį (Pgl.: Iš 4 ir 1 Jn 3).	NT kompozicija sukurta sekant T. Galle'o raiziniu <i>INGRESSUS SOLENNIS IN CIVITATEM</i> (<i>Iškilmingas įžengimas į miestą</i>): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 211, il. 87. ST kompozicija sukurta sekant T. Galle'o E ir F raidėmis pažymėtomis scenomis iš raizinio <i>PLUS SIBI, QUAM ALIIS, INVIDUS NOCET</i> (<i>Neapkenčiantis labiau kenkia sau nei kitiems</i>): J. David, <i>Veridicus Christianus</i> , 1601, 205, il. 61.
XIV. <i>Ad Sacrificium Missae. Canon minor. OBLATIO VINI</i> (<i>Vyno atnašavimas</i>)	Paskutinė vakarienė Eucharistijos įsteigimas <i>Cum illud bibam novum vinum in Regno Dei</i> , Mar. 14 („Kada gersiu tą naują vyną Dievo karalystėje“, Mk 14, 25).	Melchizedekas palaimina Abraomą Senojo Įstatymo auka <i>Excelso panem et vinum obtulit</i> , Gen 14 („Aukščiausiam paaukojo duonos ir vyno“, Pr 14, 18).	NT kompozicija vaizduojama sekant raiziniu <i>SANCTISSIMI SACRAMENTI ET SACRIFICII INSTITUTIO</i> (<i>Šventiausiojo Sakramento ir Aukos įsteigimas</i>): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 225, il. 102. ST kompozicija susijusi su T. Galle'o raiziniu <i>SEPTEM SACRAMENTA ET IUSTITIA CHRISTIANA</i> (<i>Septyni sakramentai ir krikščioniškas teisumas</i>): J. David, <i>Veridicus Christianus</i> , 1601, 49, il. 17.

XV. <i>Ad Sacrificium Missae. Canon minor. LAVABO</i> (Nusimazgosiu) Rankų apiplovimas	Jėzus plauna kojas savo mokiniams <i>Et vos debetis alter alterum lavare pedes</i>, Io. 14 („Ir jūs turite vieni kitiems kojas mazgoti“, Jn 13, 14).	Elijo auka <i>Elias Hostiam perfundens</i>, 3 Reg 18 („Jis [Elijas] atstatė VIEŠPATIES aukurą, kuris buvo nuverstas“, 1 Kar 18, 30). Augustino įvilikimas <i>Lacrimae per Aug. In convers Confes: et habitus mutatione, Liber Confes: Anno 388.</i> („Augustino ašaros atsiverčiant ir pa-keičiant rūbą 388 m. Iš „Išpažinimų“ knygos“).	
XVI. <i>Ad Sacrificium Missae Canon minor. SUSCIPE</i> (Priimk, mel-džiame, Viešpatie)	Malda alyvų kalne <i>Factus est sudor sicut guttae sanguinis</i>, L. 22 („Prakaitas pasidarė tarsi tiršto kraujo lašai“, Lk 22, 44).	Altorius bažnyčios interjere <i>Eccle. 50</i> (Pgl. Sir 50, 14–15).	Kompozicija sukurta sekant rai-žiniu <i>LEGITIMUS SS. SACRA-MENTORUM USUS</i> (Teisėtas Švč. Sakramentų vartojimas): J. David, <i>Veridicus Christianus</i>, 1601, 63, il. 22.
XVII. <i>Ad Sacrificium Missae Canon minor. ORATE FRATRES</i> (Melskitės, broliai)	Kristaus sugrįžimas po maldos Alyvų kalne ir raginimas mokiniams budėti <i>Vigilate et orate</i>	Kunigo apvalymas nuo ligų Scena su nuoroda į Kun 14 (Levit. 14).	ST scena tiksliai perkelta iš rai-žinio <i>HYSSOPUS, SPONGIA, ACETUM</i> (Yzopas, kempinė, actas): J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i>, 1607, 167, il. 42.
XVIII. <i>Ad Sacrificium Missae Canon minor. SECRETA ORATIO</i> (Tyli malda ties atnašomis)	Jėzaus išdavimas <i>Comprehenderunt Jesum, et ligaverunt</i>, Ioan. 18 („Suėmė Jėzų ir surišo“, Jn 18, 12).	Skrynios pagrobimas <i>Arca Dei capta est</i>, 1 Reg. 4 („Dievo skrynja buvo paimta į nelaisvę“, 1 Sam 4, 11).	ST kompozicija perkelta iš T. Galle'o raižinio <i>MANUUM INIECTIO</i> (Užpuolimas) D rai-de pažymėtos scenos: J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i>, 1607, 31, il. 8. Arba sukurta sekant T. Galle'o raižinio <i>CASTRORUM ACIES ORDINATA</i> („Mūšiu išrikiuota kariuomenė“) D raide pažymėta scena: J. David, <i>Pancarpium Marianum</i>, 1607, 117, il. 28.

XIX. <i>Sacrificii Missae Canon minor. PRAEFATIO</i> (Prefacija)	Kelias į Kalvariją, Kryžiaus kelias Angelas su <i>Arma Christi</i>	Išvaymas iš Rojaus Pgl. Pradžios knygą (Genes. 3)	Raižinio kompozicija sukurta sekant raižiniu <i>PURIFICATIO</i> (<i>Ap(si)valymas</i>): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 71, il. 8. Išvaymo iš Rojaus scena pasiskolinta iš T. Galle'o raižinio <i>GLADII ET FUSTES</i> (<i>Kalavijai ir lazdos</i>) B raide pažymėtos scenos: J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 19, il. 5. Angelas nišoje pavaizduotas remiantis T. Galle'o A raide pažymėto angelo su kankinystės įrankiais atvaizdu iš to paties raižinio.
XX. <i>Sacrificii Missae Canon maior. SANCTUS</i> (Šventas)	Prikalimas prie Kryžiaus <i>Quid sunt plagae istae in medio manuum tuarum?</i> Zach. 13 („Iš kurgi tos žaizdos tavo rankose“, Zch, 13, 6).	Deginama auka Pgl. Teisėjų knygą (Iudic. 13).	ST iliustracija sukurta remiantis T. Galle'o raižiniu <i>SPIRITUALIS PROLIS EDUCANDAE STUDIUM</i> (<i>Pastangos ugdyti dvasinius palikuonis</i>): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 4, il. [nenumeruota].
XXI. <i>Sacrificii Missae Canon maior. MEMENTO [PRO VIVIS]</i> (Atmink [už gyvuosius])	Prikalimas prie Kryžiaus <i>Recordare quod steterim pro eis</i> , Ierem. 18 („Atmink, kaip aš stovėjau jų labui“, Jer 18, 20).	Degantis aukuras Aukuras smilkalams paveiksle ant sienos, pgl. Išėjimo knygą (Exod 30). „Šis aukuras yra ypach šventas VIEŠPAČIUI“, Iš 30, 10).	Šiame įvykyje dalyvauja aukščiausi dvasinės ir pasaulietinės valdžios atstovai su savo atributais
XXII. <i>Sacrificii Missae Canon maior. MANVS EXPANSAE</i> (Išskėstos rankos)	Metami burtai dėl Jėzaus apsiausto <i>Crucifigentes eum vestimenta ejus dividerunt</i> , Mat. 14 („Prikalė jį prie kryžiaus ir pasidalijo jo drabužius“, Mt 15, 25).	Elijo ėmimas į Dangu Pgl. 2 Kronikų knygą (4 Reg. 2). Ant sienos paveikslas, kuriame vaizduojami ant pagalvės paguldyti sukryžiuoti kryžius ir skeptras.	ST kompozicija sukurta remiantis G raide pažymėta scena iš T. Galle'o raižinio <i>VESTIMENTORUM DIVISIO</i> (Drabužių pasidalijimas): J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 151, il. 38. Paveikslo siužetas sukurtas remiantis T. Galle'o raižiniu <i>ARCA TESTAMENTI</i> (<i>Sandoros skrynja</i>): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 181, il. 44.

XXIII. <i>Sacrificij Missae Canon maior. EXPRESIO CRUCIS</i> (Kryžiaus ženklas)	Kryžiaus pastatymas <i>Si Filius Dei est descendat nunc de cruce</i> , Mat. 26 („Jei jis – Žmogaus Sūnus, tenužengia dabar nuo kryžiaus“, Mt 26, 2). Virš altoriaus – Marijos Sopulingosios paveikslas.	Dangiškosios manos rinkimas Pgl. Išėjimo knygą (Exod. 45).	NT kompozicija sukurta sekant raiziniu <i>ERIGITUR CRUX</i> (<i>Pastatomas kryžius</i>): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 331, il. 128. ST kompozicija sukurta sekant T. Galle'o raiziniu <i>CUI CAELUM DESIPIT, TERRA SAPIT</i> (<i>Kam neskanus dangus, skani žemė</i>): J. David, <i>Veridicus Christianus</i> , 1601, 265, il. 76.
XXIV. <i>Sacrificij Missae Canon maior. ELEVATIO HOSTIAE</i> (Ostijos pakylėjimas)	Nukryžiovimas Scena vaizduojama su Marija ir šv. Jonu evangelistu <i>Tuam ipsius animam pertransibit gladius</i> , Luc 2 („Tavo pačios sielą pervers kalavijas“, Lk 2, 35).	Varinio žalčio garbinimas Pgl. Skaičių knygą (Num 21).	
XXV. <i>Sacrificij Missae Canon maior. ELEVATIO CALICIS</i> (Taurės pakylėjimas)	Jėzaus mirtis <i>Sanguis continuo exivit et aqua</i> , I. 18 („Tuojau ištekojo kraujo ir vandens“, Jn 19, 34).	Nojaus arka Pgl. Pradžios knygą (Genes. 8).	ST kompozicija sukurta remiantis G raide pažymėta scena iš T. Galle'o raizinio <i>LANCEA (Ietis)</i> : J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 175, il. 44.
XXVI. <i>Sacrificij Missae Canon maior. MEMENTO [MORTUORUM]</i> (Atmink (mirusiuosius))	Jėzus pažada Dangų gerajam plėšikui <i>Hodie mecum eris in paradiso</i> , Luc 22 („Šiandien su manimi būsi rojuje“, Lk 23, 43).	Šv. Monikos mirtis Įrašas: <i>Memineritis mei ad altare D[omi]ni Iesu Chr. S. Aug. Li[bro] 9 Conf.</i> („Atminkite mane prie Viešpaties Jėzaus Kristaus altoriaus“, pgl. Šv. Augustinas, <i>Išpažinimai</i> , kn. 9).	
XXVII. <i>Sacrificij Missae Canon maior. NOBIS QUOQUE PECCAT[ORUM]</i> ([Atmink] ir mus, nusidėjėlius)	Jėzaus Nukryžiovimas <i>Aspicient [ad me] in eum quem crucifixerunt</i> , Zach. 20 („Žvelgs į tą, kurį jie pervėrė“, Zch 12, 10).	Mozė išgauna vandenį iš olos Pgl. 2 Karalių knygą (2 Reg 18).	ST scena sukurta remiantis B raide pažymėtu siužetu iš T. Galle'o raizinio <i>LANCEA (Ietis)</i> : J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 175, il. 44.
XXVIII. <i>Sacrificij Missae Canon maior. EXPRESIO CRUCIS. Hostia</i> (Kryžiaus ženklas. Ostija)	Nuėmimas nuo kryžiaus	Susitikimo palapinė Pagal Skaičių knygą (Num 1).	ST scena sukurta remiantis A raide pažymėtu siužetu iš T. Galle'o raizinio <i>DEPOSITIO DE CRUCE</i> (Nuėmimas nuo kryžiaus): J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 187, il. 47.

XXIX. <i>Sacrificii Missae Canon maior. PATER NOSTER</i> (Tėve mūsų)	Kryžius Altoriuje vaizduojamas kryžius su 7 ovaliais numeruotais simboliais	Septynšakė žvakė (menora)	Altoriaus kryžiaus iliustracija sukurta remiantis T. Galle'o raiziniu <i>SEPTEM SIGNA STUPENDA</i> (Septyni stebėtini ženklai): 1. <i>Sol obscuratus est</i> („Saulė aptemo“); 2. <i>Clamans exspiravit</i> („Šaukdamas atidavė dvasią“); 3. <i>Velum templi scissum est</i> („Šventyklos užuolaida perplyšo“); 4. <i>Terrae motus magnus factus est</i> („Įvyko didelis žemės drebėjimas“); 5. <i>Petrae scissae sunt</i> („Skilo uolos“); 6. <i>Monumenta aperta sunt</i> („Atsivėrė kapai“); 7. <i>Effluxit sanguis et aqua</i> („Ištekėjo kraujo ir vandens“): J. David, <i>Messis myrrhae et aromatum</i> , 1607, 171, il. 43.
XXX. <i>Sacrificii Missae Canon maior. EXPRESSIO CRUCIS. Paten[a]</i> (Kryžiaus ženklas. Patena)	Jėzaus laidojimas	Krikščioniškos laidotuvės	NT scena sukurta sekant raiziniu <i>DE CHRISTI SEPULTURA</i> (Apie Kristaus laidojimą): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 375, il. 133.
XXXI. <i>Sacrificii Missae Canon maior. PARTICULAE DEMISSIO</i> ([Ostijos] dalelės įleidimas [į Mišių taurę])	Nužengimas į pragarus <i>Elevamini, portae aeternales, introibit Rex gloriae</i> , Ps 23 („Pakilkite jūs, senoviniai vartai, kad įeitų garbės karalius“, Ps 23 (24), 7).	Avinėlis įveikia mirtį Liūto gerklėje bitės: <i>Iudic 14</i> (Pgl. Teisėjų knyga, 14) <i>Agnus sponsae mortuus vivit</i> („Miręs nuotakos avinėlis gyvas“).	NT siužetas sukurta sekant raiziniu <i>ANGELI APPARENT MULIERIBUS</i> (Angelai pasirodo moterims): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 395, il. 137. ST scena su liūtu sukurta pagal T. Galle'o raizinį: J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 49, il. 11. ST siužetas „Avinėlis įveikia mirtį“ išraižytas pagal T. Galle'o raizinį <i>THALAMUS SPONSI</i> (Sužadėtinio miegamasis): ibid., 145, il. 25.
XXXII. <i>Sacrificii Missae Canon maior. COMMUNIO</i> (Kunigaikštis)	Šv. Marijos Egiptietės kunigaikštis <i>Misericors Dominus escam dedit timentibus se</i> , Ps. 130 („Maloningas yra Viešpats. Jis davė maisto tiems, kurie jo bijo“, Ps 110 (111), 4–5).	Dievo Sūnus širdyje <i>Filius hominis in cordis terra</i> („Žmogaus Sūnus žemės širdyje“, Mt 12, 40).	ST atvaizdas gan tiksliai perkeltas iš T. Galle'o raizinio <i>SOLIUM GLORIAE DEI</i> (Dievo garbės sostas): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 201, il. 49.

XXXIII. <i>Sacrificii Missae Canon maior. MEDITATIO (Apmąstymas)</i>	Kristaus prisikėlimas iš numirusiųjų <i>Prae timore eius exterriti sunt custodes, Mt. 28</i> („Išsigandę jo, sargybiniai pastiro lyg negyvi“, Mt 28, 4).	Jonos atgaila ir išsigelbėjimas (Jonas 2). („Tuomet VIEŠPATS paliepė žuviai išspjauti Joną į sausumą“, Jon 2, 11).	
XXXIV. <i>Sacrificii Missae ABLUTIO (Abliucija / Apiplovimas)</i>	Jėzaus pasirodymas Marijai Magdalietei <i>Noli me tangere</i> („Nelaikyk manęs!“, Jn 20, 17).		
XXXV. <i>Sacrificii Missae DOMINUS VOBISCUM (Viešpats su jumis)</i>	Vakariinė Emause <i>Cognoverunt eum in fractione panis, Luc 24</i> („Pažino Jėzų, kai jis laužė duoną“, Lk 24, 35).	Žydų puota <i>Comederunt cum eo panem eius, Job 4.</i> („Jie valgė duoną su juo“, Job 42, 11).	
XXXVI. <i>Sacrificii Missae COLLECTA (Bendra malda)</i>	Šv. Tomo netikėjimas	Monstrancija su Marija ir apaštalais	Dviejų angelų, laikančių monstranciją, atvaizdas pasiskolintas iš T. Galle'o raižinio <i>ARCA TESTAMENTI</i> (<i>Sandoros skrynja</i>): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 181, il. 44.
XXXVII. <i>Sacrificii Missae DOMINUS VOBISCUM (Viešpats su jumis)</i>	Žengimas į dangų <i>Vado parare vobis locum, Ioan. 14</i> („Einu jums vietos paruošti!“, Jn 14, 2).	Dangiškoji Jeruzalė su Pradžios knygos citata (Gen. 28).	Dangiškojo miesto atvaizdas pasiskolintas iš T. Galle'o raižinio <i>PORTA CAELI</i> (<i>Dangaus vartai</i>): J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 193, il. 47.
XXXVIII. <i>Sacrificii Missae ITE MISSA EST (Eikite, Mišios baigtos)</i>	Šventosios Dvasios atsiumtimas	Nojaus laivas su balandžiu alyvos šakele snape, skelbiančiu tvano pabaigą.	Nojaus laivas su balandžiu pavaizduotas pagal: J. David, <i>Pancarpium Marianum</i> , 1607, 44, il. 10. NT scena sukurta sekant raižiniu <i>SACRA DIES PENTECOSTES</i> (<i>Šventoji Sekminių diena</i>): H. Nadal, <i>Adnotationes et meditationes in Evangelia</i> , 1595, 415, il. 149.
XXXIX. <i>Sacrificii Missae EVANGELIUM (Evangelija)</i>	Pasaulio Išganytojas / Salvator Mundi	Pasiuntinių iš Kanaano sugrįžimas su vynuogių keke (Pgl.: Sk 13, 21–24).	

Rankraštiniai šaltiniai

Anniversarium quotidianum (Lenkijos augustinų provincijos mirusiųjų minėjimo knyga). ANKr., Aug. 88.

[Dryjacki, Fulgenty. *Horologium chronologiae climacteriae*]. *Kronika dziejów świata starożytnego Europy, Polski oraz zakonu augustianów i ich prowincji w Polsce do r. 1700*. ANKr., rkps sygn. Aug. 24.

Kronika Braci Eremitów św. Augustyna wielkozakonnego ojca i patriarchy a Kosciola Chrystusowego doktora, z ksiąg jego własnych i z innych poważnych kościelnych pisarzy, jak z Baroniusza, Onuphriusa, Korneliusza, Kruśniewicza, tegoż zakonu braci autographów i Pisma św. Doktorów oraz z przybranymi różnymi prowincji dzielami na polskie krótkie tłumaczona, zebrana i opisana, za przelozonych pozwoleniem przez X. Fulgentego Dryackiego, tegoż zakonu Brata i kapłana, w Krakowie, 1669. ANKr., Aug. 21.

Liber propositionum. ANKr., Aug. 38.

Račiūnaitė, Tojana. „Vilniaus Augustinų vienuolyno statinių ansamblio Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 1093) interjero ir jame buvusių meno kūrinių menotyriniai tyrimai“, [rankraštis]. Vilnius, 2020.

Šaltiniai

Altera perpetua Crux Iesu Christi a fine vitae usque ad finem mundi, in perpetuo altaris sacrificio: quod ostenditur idem esse, cum Sacrificio arae Crucis. Interseuntur 40 iconibus Affectus Pii, et proposita. [...]. Coloniae, Apud Constantinum München, Anno M.DC.L. [1650].

David, Jan SJ. *Messis myrrhae et aromatum ex instrumentis ac mysterijs Passionis Christi*. Antwerp: Balthasar et Jan Moretus, 1607.

David, Jan. *Paradisus sponsi et sponsae: in quo messis myrrhae et aromatum ex instrumentis ac mysterijs Passionis CHRISTI colligenda, vt ei commoriamur. Et, PANCARPIMUM MARIANUM, Septemplici titularum serie distinctum: vt in B. Virginis odorem curramus, et CHRISTUS formetur in nobis. Auctore P. Ioanne David Sovietatis Iesus Sacerdote*. Antverpiae: Ex Officina Plantiniana, Apud Balthasarem et Ioannem Moretos fratres. M. DC. XVIII, [1618].

———. *Veridicus Christianus*. Antwerp: Plantin-Moretus, 1601.

[Dryjacki, Fulgenty]. *Thesaurus sacratissimae vitae passionis pretiosissimi sanguinis D. n. Iesu Christi in augustissimo Missae sacrificio depositus Superiorum permissu / per r. p. Fulgentium Dryjacki, Augustinianum erem. collectus*. Vilnae: typ. Acad. S. Ie[su], 1682.

[Dryjacki, Fulgenty]. *Żywot Świętego Thomasza a Villa nowa, Arcypiscupa Walenskigo jałmużnika wielkiego, Zakona Braci eremytow Augustina S. [...]*, przez W. X. Fulgentiego Dryackiego, Przeora klasztoru Choynickiego, R. P. 1661. Gedani: Typis Philippi Christiani Rhetii, [1661].

———. *Żywot Pobożny Sługi Bożego B. Izaiasza Bonera. Pisma Świętego Doktora, Zakonu Pustelników Augustyną S. Prowincyi Polskiej, w Konwencie Krákowskim, przy Kosciele Kátázy S, z wielu Authorow zebrany A teraz swiezo za staraniem pewnego Augustynana Przedrukowany*. [...] W Krakowie: w Drukarni Michała Iozefa Antoniego Dyászewskiego I. K. M. Typografa, R. P. 1760.

Eysenblätter, H. „Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Nordosten Deutschlands (Neumark, Pommer, Preussen)“. In *Altpreussische Monatsschrift neue Folge. Der Neuen Preussischen Provinzial-Blätter fünfte Folge*. Herausgegeben von Rudolf Reicke und Ernst Wichert, 357–391. Königsberg in Pr.: Verlag von Ferd. Beyer's Buchhandlung,

- 1898.
- [Faber, Fortunatus]. *Hochschätzbarer Seelen Ehren Thron: das ist Ein wahrhafftes Formular, oder allbewerteste Richtschnur ... die Seel in disem wanderstand, und jenem Vatterland in allweg sicher zu stellen*. Munich: Michael Wening, 1683.
- [Natali, Hieronymo]. *Evangelicae Historiae Imagines ex ordine Evangeliorum, quae toto anno in Missae sacrificio recitantur, In ordinem temporis vitae Christi digestae*. Auctore Hieronymo Natali Societatis Iesu Theologo. Antverpiae: Anno D[omi]ni. M.DX.XCVI. Superiorum Permissu.
- [Joost, Andries]. *Het ander Gedurigh Kruys Iesv Christi van't Eynde sijns Levens, tot het Eynde des Werelds. de Ghedurighe Offerande der Misse*. Antwerpen: Cornelis Woons, 1652.
- [Kruyssen, Andreas van der]. *Misse. Haer korte uytlegginge en Godvruchtige oeffeninge onder de Zelve. Neffens Genige besondere Zegeninge: en het gebrucht der hh. Sacramenten/ 300 die in de h. Katholijcke Apostolijcke Roomsche herke geoeffent worden*. Tot Amsterdam, 1651.
- [Wyzycki, Mikołaj Ignacy]. *Hasło Słowa Bożego Łaskę, Pokoy y Chwałę Wcielonego Słowa Matki [...] Nayświętszey Bogarodzicy Y Panny Maryi Od Zwycięstwa Cudowney w Obrazie Lwowskim [...] Przez Ręce [...] Mikołaja Ignacego [...] Wyzyckiego [...] Ukoronowaney Roku Generalnego Iubileuszu 1751 [...] Głoszące Czyli Kazania Przez Całą Solenną Oktawę tak Koronacyi iako y Anniwersarz teyże [...] miane*. Lwów: Drukarnia Trynitarzy, 1754.
- Literatūra**
- Achen, Henrik von. „Post-Tridentine Mass Attendance as Devotion to the Suffering Christ“. *Religions* 13(7) (2022): 643. <https://doi.org/10.3390/rel13070643>.
- „Apie tris šventojo Augustino atsivertimus“. *Magnificat*, 2019 08.
- Bowen, Karen Lee Christopher. *Plantin's Books of Hours: Illustration and production*. Ser. Bibliotheca Bibliographica Neerlandica, vol. XXXII. Nieukoop: de Graaf Publishers, 1997.
- Buožytė, Eleonora. „Kaip atvaizduoti (ne) matoma? Vaizdas ankstyvuosiuose jėzuitų spaudiniuose“. *Naujasis Židinys – Aidai* 7 (2018): 31–37.
- Cousinié, Frédéric. „Images et méditation au XVIIe siècle“. In *Collection «Art & Société»*. Presses universitaires de Rennes, 2008. <https://grhis.univ-rouen.fr/grhis/wp-content/uploads/2020/09/F.-Cousinie-Image-et-meditation-2008-PDF.pdf>.
- Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarė Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2023.
- Flisowska, Zuzanna. „Biblijne rebusy podczas mszy“. https://www.wilanow-palac.pl/biblijne_rebusy_podczas_mszy.html.
- . „Biblical Typologies as Means of Visual Exegesis: The Case of Aleksander Tarasiewicz“. *Ikonotheka*, 27 (2017): 157–169.
- Gidžiūnas, Viktoras. „Augustinjonai Lietuvoje“. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 4. Roma, 1968: 305–319.
- Grzeškowiak, Radosław. *A Guide to the Heavens. The Literary Reception of Herman Hugo's Pia Desideria in the Polish-Lithuanian Commonwealth*. Leiden: Brill, 2024.
- Imhof, Dirk. *Jan Moretus and the Continuation of the Plantin Press. A Bibliography of the Works published and printed by Jan Moretus I in Antwerpen (1589–1610)*. Leiden: Brill, 2014.
- Janocha, Michalas. „Aleksandro Tarasevičiaus 1682 m. Vilniaus graviūrų ciklas „Sacrificium Missae“ liturginių-alegorinių „Vitae Christae“ ciklą kontekste“. In *Paveikslas ir knyga: LDK dailės tyrimai ir šaltiniai*. Sudarė Tojana Račiūnaitė, 81–105. Vilnius: Vil-

- niaus dailės akademijos leidykla, 2002.
- Jovaiša, Liudas. „Prieš 400 metų išleistas Romos apeigynas“. *Magnificat*, 2014 06.
- Kowalski, Jacek. *MISSA EST. Msza święta Panów Pasków*. Poznań: Wydawnictwo Dębogóra, 2019.
- Lietuvos dailininkų žodynas*. I tomas, XVI–XVIII a. Sudarė Aistė Palušytė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2005.
- Liškevičienė, Jolita. „Illustrations in Plantin-Moretus Press Publications as a Resource for Local Artists“. *Theatrum Libri: Book Printing, Reading and Dissemination in Early Modern Europe*. Collection of Articles. Edited by Milda Kvizikevičiūtė, Viktorija Vaitkevičiūtė. Vilnius, 2022: 123–141.
- Melion S., Walter. *The Meditative Art: Studies in the Northern Devotional Print 1550–1625*. Ser. Early Modern Catholicism and the Visual Art Series, Vol. 1. Philadelphia: Saint Joseph's University Press, 2009.
- Ministrantura, arba Būdas šventoms mišioms tarnauti* [D. Bončkovskis. - 1905], <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1R0000005450>.
- The new Hollstein Dutch et Flemish Etchings, Engravings, and woodcuts 1490–1700. The Wierix family. Book illustrations. Part I*. Compiled by Harriet Stroomberg. Sound et Vision publishers ouderkerk aan den Ijssel, 2006.
- Niedźwiedz, Jakub. *Literacy in Medieval and Early Modern Vilnius: Forms of Writing and Rhetorical Spaces in the City* (Utrecht Studies in Medieval Literacy, 55). Utrecht: Brepols, 2023.
- Račiūnaitė, Tojana. „Šventieji ir nusidėjėliai XVI–XVII a. paveikslo „Erdvėje: Švč. Mergeinės Marijos pagarbinimo Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje atvejis“. In „Kūnas: ne laiku ir be vietos“. Sudarė Aušra Trakšelytė, Lina Michelkevičė, Gintautė Žemaitytė, 89–109. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, nr. 80–81 (2016): 89–109.
- Ramonienė, Dalia. *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.
- Sors, Anne-Katrin. *Allegorische Andachtsbücher in Antwerpen. Jan Davids Texte und Theodor Galles Illustrationen in den jesuitischen Buchprojekten der Plantiniana*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2015.
- Tridento visuotinio bažnyčios susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai. Susirinkimo idėjų suvokimas ir sklaida Vidurio Europos rytuose*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2019.
- Voraginietis, Jokūbas. *Aukso legenda arba šventųjų skaitiniai. Antra knyga*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
- Степовик, Дмитро. *Українська гравюра бароко*. Київ: ТОВ Видавництво „КЛІО“, 2013.

Summary

The Multi-Layered Nature of Aleksander Tarasewicz's Engraving Series in Fulgentius Dryjacki's Prayer Book (1682)

Jolita Liškevičienė

Keywords: Augustinians, Augustinian Convent and the Church of Our Lady of Consolation in Vilnius, Fulgentius Dryjacki, Aleksander Tarasewicz, graphic art, 17th-century art of the Grand Duchy of Lithuania.

The article delves into an intricate analysis of the prayer book entitled *Thesaurus sacratissimae vitae passionis pretiosissimi sanguinis D. n. Iesu Christi in augustissimo Missae sacrificio depositus superiorum permissu*, prepared by the Augustinian monk Fulgentius Dryjacki for the Catholic Church's usage. Published in 1682 in Vilnius, this prayer book was issued in both Latin and Polish versions. It comprises 43 copper engravings, 39 of which form a liturgical allegorical series depicting the Holy Mass, crafted by the artist Aleksander Tarasewicz. Through these engravings, the interior of the church comes to life, portraying a priest's celebration of the Mass at the altar, while the illustrations intertwine scenes from Christ's life and suffering with events from the Old Testament.

In exploring analogues in the history of European printing, several prints have emerged from Amsterdam and Paris that follow a similar principle, belonging to a graphic series interlacing Christ's suffering with the progression of the Mass. However, the series from Vilnius stands out for its theological depth. Unlike its counterparts, the Vilnius series not only connects the Mass with episodes from Christ's life and death but also integrates illustrated readings from the Old Testament, expanding its theological scope significantly. The engravings by Aleksander Tarasewicz in the Vilnius series prominently feature the fusion of text and image, employing emblematic (allegorical) depictions of the liturgy. Many of these motifs draw inspiration from engraving masters in Antwerp, particularly those from liturgical books printed in the first half of the 17th century at the Plantin printing house. These works garnered widespread popularity and dissemination throughout Europe, including the Polish-Lithuanian Commonwealth, exerting

a significant influence on local artists. Beyond their use in liturgy, these books served as creative prototypes for imagery, enriching the visual landscape of the region.

Based on the table presented in the appendix of the article “Explication of the motifs, inscriptions, and prototype images of the illustrations of Aleksander Tarasewicz’s engraving series (1682)” and the discussion of a significant portion of the engravings within this series in terms of their content and compositional structure, it becomes evident that many of them draw upon prototype images or their distinct fragments to construct their theological content. Through the identification of these prototypes, it is apparent that a majority of the engravings in the series incorporate borrowed elements. Hieronymus Natalis’s work, in particular, emerges as a prominent source for both compositions and architectural details, which were instrumental in shaping the narratives depicting the life of Christ. Moreover, to illustrate events from the Old Testament, a considerable number of images are adapted from Jan David’s book *Paradisus Sponsi et Sponsae*, skilfully transposing them into a new contextual framework. Select elements were borrowed from the engravings of other Dutch artists, indicating how Aleksander Tarasewicz creatively integrated and recontextualized their prototypes into his own illustrations. The identification of these prototype images has facilitated a clearer understanding or re-identification of several iconographic scenes within this series. Furthermore, this research has elucidated the creative approach of the artist Alexander Tarasevich himself, revealing instances where he employed similar compositions, interior fragments, architectural details (such as columns), or individual scenes from existing imagery, thereby enriching Lithuanian Baroque graphics with canonical biblical representations originating from Western Europe and seamlessly integrating them into his work.